

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Oddělení praxe

Diplomová práce

Etické zdůvodnění a zhodnocení podstaty zákona o hmotné nouzi pro život člověka ve společnosti

Vedoucí práce: Mgr. Helena Machulová, Ph.D.

Autor práce: Bc. Květa Leitkepová, DiS.

Studijní obor: Etika v sociální práci

Ročník: II.

2020

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 27.3 2020

Podpis studenta:

Poděkování

„Velmi děkuji vedoucí mé diplomové práce Mgr. Heleně Machulové, Ph.D. a konzultantovi diplomové práce doc. Tomáši Machulovi, Ph.D., Th.D. za cenné rady, doporučení, připomínky a metodické vedení při celkovém zpracování diplomové práce. Rovněž děkuji manželovi a celé své rodině za velkou podporu při studiu.“

OBSAH

Úvod	5
1 Uvedení do problematiky	7
1.1 Člověk jako osoba	8
1.2 Člověk a jeho osobní charakteristiky	10
1.3 Společnost	12
1.4 Přirozený zákon	12
2 Sociální politika	16
2.1 Hodnotová východiska, lidská a sociální práva	16
2.2 Vymezení pojmu sociální politika	17
2.3 Přístupy sociální politiky	18
2.4 Základní principy sociální politiky	19
2.5 Sociální zabezpečení	21
2.6 Chudoba jako sociální událost	23
2.7 Pojetí chudoby	23
3 Hmotná nouze	25
3.1 Pojem hmotná nouze	25
3.2 Zákonné vymezení stavu a pomoci v hmotné nouzi	26
3.3 Vyloučení osob ze stavu hmotné nouze	28
3.4 Okruh oprávněných osob	29
3.5 Společně posuzované osoby	30
3.6 Dávky pomoci hmotné nouze	30
3.6.1 Příspěvek na živobytí	30
3.6.2 Doplatek na bydlení	31
3.6.3 Dávka mimořádné okamžité pomoci	32
3.7 Výplata dávek	33
4 Sociální politika a sociální práce	35
4.1 Sociální práce	36
4.2 Sociální poradenství v hmotné nouzi	36
4.3 Sociální práce s osobou v hmotné nouzi	37
4.4 Etické aspekty sociálního pracovníka	38
4.5 Kompetence sociálního pracovníka	40
4.6 Povinnosti sociálního pracovníka hmotné nouze	41
4.7 Praxe sociální práce	41
4.8 Cílové skupiny	43
4.9 Metody a techniky sociální práce na hmotné nouzi	44
5 Kazuistiky	45
5.1 Kazuistika - Lenka	46
5.2 Kazuistika - Martina	49
5.3 Kazuistika - Jiří	53
6 Správní uvážení a dilema v sociální práci	58
6.1 Správní uvážení - hmotná nouze	58
6.2 Dilema v sociální práci	59
6.3 Etické zhodnocení zákona o hmotné nouzi	60
Závěr	64
Seznam použitých zdrojů	67
Abstrakt	71
Abstract	72

ÚVOD



Cílem předkládané diplomové práce je etické zdůvodnění zákona o hmotné nouzi a zhodnocení jeho podstaty pro život člověka ve společnosti. Prokázat, že pomoc v hmotné nouzi má ve společnosti své nezastupitelné místo z etického důvodu s ohledem na jedinečnou lidskou důstojnost každého člověka a že v sociální politice státu existuje nástroj, který přistupuje k člověku jako individuální substanci rozumové přirozenosti. Dále, že v naší společnosti máme pomoc od státu, kterou v mimořádných situacích můžeme bezodkladně očekávat. Po této větě musím uvést na pravou míru další pohled na problematiku diplomové práce. Zabývat se budeme čistě jen zákonem a jeho místem. Nebudeme se zabývat výkladem zákona ani jakoukoliv metodikou, která často komplikuje sociálním pracovníkům na úradech práce jejich rozhodování, uvádí je do konfliktů svědomí a problémů, které mohou vyústit až do dilemat sociální práce. Stejně jako to znají sociální pracovníci v jiných organizacích. Je to důsledek napětí mezi ideálem profesní autonomie a realitou hierarchických struktur, kterým vládnou pravidla v těch případech, kdy sociální pracovníci pracují v byrokratické organizaci. Etický kodex, o kterém se předpokládá, že jej budou sociální pracovníci aplikovat podle vlastního svědomí a profesionality, se dostává do konfliktu s definovanými pravidly dané organizace.¹ Práce na hmotné nouzi je pro zaměstnance velmi náročná jak z pohledu psychiky zaměstnanců, tak na jejich ostatní znalosti ohledně zákonných norem, které je potřeba při rozhodování umět správně provázat. Psychicky náročná proto, že často je potřeba se rozhodovat v časové tísní, a přitom mít neustále na paměti, že v tu chvíli se jedná o lidské osudy. Zároveň jsou sociální pracovníci úřadů práce, na které je z neznalosti věci pohlíženo spíše jako na úředníky, vystaveni špatné pověsti ve společnosti. Z vlastní zkušenosti mohu konstatovat, že je velmi depresivní po náročném pracovním dni, sledovat média, která reflektují názory politiků o zbytečnosti úředníků a úřadů. Je velmi smutné, že si zákonodárci dělají ze špinění úředníků předvolební kampaně, na které zřejmě voliči slyší. Neznám žádného zaměstnavatele, který by takto záporně hodnotil své zaměstnance. Pokud je mi známo, zaměstnavatel si své zaměstnance vybírá a za tímto svým rozhodnutím si stojí. Pokud

¹ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013, s. 42-43.

se některý ze zaměstnanců neosvědčí, je takový zaměstnanec propuštěn. Tak jednoduché to je! Nemohu se dále nevyjádřit také k „pověsti“ klientů hmotné nouze. Často slýcháme, že se o nich hovoří jako o „sockách“. Jako o někom, kdo jen zneužívá systém a lže. Je na svědomí zaměstnanců orgánu hmotné nouze, žadatelů o dávku a spoluobčanů, jak se bude ke klientům hmotné nouze přistupovat. Stojím si za tím, že k jednání by se mělo přistupovat v první řadě v pravdě. Nikdo z nás by si neměl vzít na svědomí, aby se nedostalo pomoci některému z „nepatrných“. Poznala jsem mnoho životních příběhů a sociálních situací, kdy jiné pomoci skutečně nebylo než formou dávek hmotné nouze. Mám na mysli například problémy dluhových pastí či invaliditu třetího stupně bez nároku na výplatu. Jsou situace, kdy si opravdu nemůžeme dovolit hodnotit minulost jedince, ale musíme řešit situaci a pomoc pro lidství samé. Vždyť nemocnému také nikdo neřekne, že si za svou nemoc může sám, ale v současné společnosti se mu poskytne pomoc. Díky tomu, že žijeme ve společnosti s křesťanskými hodnotami! Ne vždy to tak bývalo.

K cíli diplomové práce bude postupováno deskriptivně v rámci vybrané literatury a daných zákonů. Po uvedení do problematiky se bude diplomová práce věnovat člověku jako osobě a jeho místu ve společnosti. Dále budou představena práva člověka, která ho ve společnosti ukotvují a zajišťují mu bezpečí. Na problematiku lidských práv budou navazovat kapitoly o sociální politice a pomoci v hmotné nouzi. Diplomová práce se též zabývá sociální prací. Sociální práce je úzce spojena s pomocí na hmotné nouzi a pro téma diplomové práce je důležitá, jelikož zabezpečuje individuální přístup k člověku a jeho konkrétní životní situaci. Diplomová práce bude obohacena o kazuistiku, ve kterých bude možné dohledat popsanou problematiku z pohledu praxe.

1 UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY

Chceme-li zdůvodnit smysl pomoci v hmotné nouzi a zákona, který se této problematice týká, musíme se ptát, proč vlastně je potřeba člověku (osobě) v hmotné nouzi pomáhat? Kdo by měl pomáhat a je to něčí povinnost? Další otázky, které je třeba si položit, jsou - Kdo je člověk a jaké má ve světě místo?

Cílem této kapitoly je proto představit smysl sociální politiky a pochopení místa sociální politiky ve společenském systému. Aby byl tento cíl naplněn, musí mu předcházet představení jedince jako osoby, místo člověka ve společnosti a společnost. K tomu bude využito teoretické jádro křesťanské sociální nauky, především personální princip a myšlenka přirozeného práva, o kterou se opírá. Pohled křesťanské sociální nauky odmítá nehistoricky abstraktní lpění na principech a poukazuje na stálé úkoly v měnících se situacích. Člověk i společnost, ve které žije, se proměňuje neustále. Křesťanská sociální nauka je pojetí politiky, které odpovídá zvláštnostem politických jednání, např. v konfliktních situacích, mocenských jednáních nebo jednáních v něčem zájmu a zároveň obsahuje otázku, týkající se ctností potřebná pro jednání. Významnou součástí takové politiky je důležité učení o přirozeném právu, učení o spravedlnosti a obsahem je etika lidských práv a odpovídajících politických institucí. V tomto smyslu politická etika je zdůvodněná v křesťanské víře, zároveň ji však lze považovat za rozumově zdůvodnitelnou etiku.²

V pojetí sociální politiky je pro problematiku diplomové práce bráno v úvahu nejuzší pojetí sociální politiky, která je ztotožňována se sociálním zabezpečením jako se souborem opatření v oblastech důchodového zabezpečení, nemoci, sociální péče a pomoci rodinám s dětmi. Jedná se o opatření ve prospěch osob, jejichž životní úroveň není zajišťována na základě výkonu.³

Dle slovníku cizích slov je „sociální“ to, co se týká lidské společnosti nebo zlepšení společenských problémů, životních podmínek jednotlivce ve vztahu ke společnosti, a to, co se týče živočichů žijících celý život pohromadě.⁴ Je to slovo latinského původu. V českém jazyce se užívá v trojím významu. Sociální, jako vztahující se ke společnosti,

² Srov. SUTOR, Bernhard. *Politická etika*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 20.

³ Srov. BRDEK, Miroslav, Hana JÍROVÁ a Vojtěch KREBS. *Trendy v evropské sociální politice*. Praha: ASPI, 2002. s. 23.

⁴ Slovník cizích slov ABZ – *Sociální*. [online]. 2020 [cit. 2019-11-19]. Dostupné z: <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialni>>

týkající se zlepšování společenských poměrů a hmotného zabezpečení jedince ve společnosti. Také v ostatních evropských jazycích znamená pojem sociální „společenský“.⁵

1.1 ČLOVĚK JAKO OSOBA

Politické cíle a uspořádání různých politických projektů se odvozují od toho, jak v daném čase a situaci uvažujeme o člověku, jeho původu a cíli, a především také, jak vnímáme jeho vztah k ostatním lidem a společnosti. Ty představy o člověku však nepředstavují člověka v celé jeho celistvosti. To, že nemáme hotový obraz člověka si křesťanská sociální nauka uvědomuje. V pojmu osoby se potvrzuje, že pro naše lidské bytí je charakteristická otevřenost, historičnost, proměnlivost a nedokončitelnost v tomto čase a světě, který máme k dispozici. Člověk ve světě a společnosti nenachází plné uskutečnění, protože je přesahuje. Člověk jako osoba překračuje veškeré sociální určení a zároveň se může rozvíjet jen v sociální sféře.⁶

Abychom pochopili křesťanský pohled na člověka, musíme hledat smysl textu bible o stvoření a úkolu člověka na zemi. Člověk byl stvořen jako muž a žena a byl stvořen jako obraz Boží. Byl stvořen tak, že je v jiné úrovni, je „velmi dobrý“, kdežto ostatní stvoření je „dobré“. Není Bohem, ale je mu podobný. V podobnosti člověka s Bohem je nezpochybnitelný základ lidské důstojnosti, jeho samotné existence a jeho práv. Člověku je zadána úloha v hierarchii stvoření, je pod Bohem, ale nad ostatním stvořením, o které má pečovat. Úkol, který člověk dostává, je stát se dobrým panovníkem, má se starat o zemi, má být dobrým odpovědným správcem. Člověk je také povinen ctít obraz Boží v druhém člověku a respektovat, že Bůh mu dal rozum a svobodu.

Další povinností, kterou člověk od Boha dostává, je milovat bližního svého jako sám sebe. Je to povinnost vůči druhým lidem a uspořádání v sociální oblasti. Platí to zvláště k slabým, vdovám, sirotkům, otrokům a cizincům. V perspektivě lásky by měla být společnost uspořádána tak, aby byla co nejvíce odstraněna bída a nedostatek, utiskování, vykořisťování, násilí a válka. Spravedlivé poměry by měly všem zajistit pokojný život, zajištěný a bez násilí.⁷ Zde byly představeny nejdůležitějších

⁵ Srov. TOMEŠ, Igor. *Sociální správa*. Praha: Portál, 2002, s. 33.

⁶ Srov. SUTOR, Bernhard. *Politická etika*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 21.

⁷ Srov. ANZENBACHER, Arno. *Křesťanská sociální etika: úvod a principy*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004, s. 14-21.

vztahy člověka. Člověk jako osoba je však ve svém osobním životě součástí více vztahů, které k němu patří a ty osobu člověka utváří. Vypadá to, že charakteristiku člověka nelze vyjádřit jednoduchou definicí a pro celkový obraz pojmu osoba je potřebné si představit všechny nejdůležitější vztahy.

- prvním vztahem, který rozvíjí a tvoří osobnost, je uvědomování si **co je uvnitř nás a co je nad námi**. Člověk cítí, že jako osoba je pánem sebe sama, ale zároveň si uvědomuje, že je konečný. Jak již bylo zmíněno, dle křesťanské víry to znamená, že člověk si uvědomuje Boha, uvědomuje si, že jím byl stvořen, že je závislý na Bohu, svobodný a zodpovědný. Proto je dle biblické výpovědi člověk označován za obraz Boha. Stvořený člověk dostává do rukou možnosti a být pánem sebe sama, avšak zůstává na stvoření závislý. Ve smyslu být vlastním pánem je člověk Bohu podobný. Člověk ovšem zůstává na stvoření závislý. V této rovině úvahy již podobnost k Bohu shledávat nelze. Ta podobnost člověka s Bohem tvoří nejhlubší základ pro to, co nazýváme lidskou důstojností.
- druhým vztahem je **tělesnost a duchovnost**. Máme tělo a duši, a tyto složky jsou na sebe navzájem vázané. Skrze tělo z biologického úhlu pohledu je člověk bytost, která má své potřeby a umí si je vyložit podle toho, jak sám sobě rozumí a jak si utváří své zájmy. To je důležité pro život ve společnosti a pro porozumění společnosti. Ta musí být utvářena jako prostor pro sjednocování zájmu a uskutečňování lidských hodnot a nesmí být chápána jako systém, který by fungoval pouze pro uspokojování potřeb.
- člověk je vázán na **přírodu a kulturu**. Je to další vztah člověka přítomný pro uskutečňování osoby. Člověk je součástí přírody a svým životem je vázán na přírodní podmínky. Zároveň se snaží přírodu proměňovat, rozvíjet a vytvářet tak kulturu. Překračuje životní prostředí, a to se stává objektem jeho jednání. Lidé svou tvůrčí činností vytváří kulturu, prodlužují skrze dějiny svou existenci, vytváří tradici a svým myšlením a jednáním se soustřeďují na budoucnost.
- **tradice a pokrok** jsou fenomény, které patří ke každému lidskému pokolení. K pokroku může dojít jen za předpokladu předávání a spravování dědictví, i když je měněno či zavrhováno. V politice a ve společnosti existuje vždy napětí mezi tradicí a pokrokem, mezi konzervativním a progresivním postojem a je založeno na lidském bytí, jako bytí osoby. Tradice a pokrok se vzájemně podmiňují a bylo by chybou chtít být nutně buď - pokrokovým

či konzervativním. Měnit je potřeba věci, které lze zlepšit nebo je potřeba je lepší, abychom je mohli zachovat.⁸

- dalším vztahem, který utváří osobnost, je otevřenost vůči budoucnosti s vědomím, že budoucnost lze utvářet, ale je nejistá. **Úsilí o dokončení a nemožnost dokončení.** Na základě podmínek se každý může podílet na budoucnosti a být za ní odpovědný, nikdo jí však nemá ve své moci. Je třeba si uvědomit, že naše bytí nelze v čase naplnit a platí to jak pro jednotlivce, tak pro společnost. Během historického vývoje se člověk a společnost dostává do stále nových situací, které je třeba řešit. Snažit se dokončit dějiny lidstva vytvořením spravedlivého řádu a uvést člověka do klidu, by mělo mnohé neblahé důsledky pro člověka a společnost. Taková ideologie a její prosazování ničí personalitu a vytváří nového člověka, který je odlišný od lidské bytosti a podrobuje se nadvládě.⁹

Kapitola byla věnována vysvětlení pojmu člověk jako osoba. Tomu, co ho činí a utváří. Člověk si uvědomuje, že se v tomto světě jeho plné uskutečnění nenachází, ale člověk je přesahuje. Představeny byly vztahy člověka, které tento přesah člověka potvrzují, a přitom k němu přirozeně patří na rozdíl od jiných živých tvorů. To je bod, který je podstatný pro politickou etiku i pro další výklad diplomové práce. „*Že zdrojem, nositelem a cílem všech společenských institucí je a musí být lidská osobnost, která ze samé své podstaty potřebuje společenský život.*“¹⁰ Tato citace představuje personální princip křesťanské sociální nauky a ostatní principy se z něho odvozují stejně jako pojetí společnosti. Člověk žije ve vztazích plných napětí a na základě nich se rozvíjí jeho osobnost.

1.2 ČLOVĚK A JEHO OSOBNÍ CHARAKTERISTIKY

Víme, že člověk je jedinečnou a neopakovatelnou bytostí. Zároveň je spojen s druhými lidmi a v rozvoji své osobnosti je na tyto vazby odkázán. Z toho vyplývá, že člověk disponuje individuální a sociální stránkou své osobnosti. Ty se o sebe vzájemně opírají, podporují, ale také se v důsledku vzájemně omezují. Pokud se na osobu podíváme jako na individuum, pak je nám patrná ona jedinečnost a uvědomujeme si, že na světě není

⁸ Srov. SUTOR, Bernhard. *Politická etika*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 23.

⁹ Srov. Tamtéž, s. 24.

¹⁰ Biskup Pavel s otci posvátného sněmu, *Gaudium et spes*. [online]. 2020 [cit. 2020-03-25]. Dostupné z: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html

nikdo totožný se stejnými tělesnými, duševními a charakterovými vlastnostmi a schopnostmi. Individuálními bytostmi se však stáváme v sociálních vztazích. Vztahy neboli sociální stránka vstupují do naší individuality a utvářejí a umožňují ji. Člověk si nachází a osvojuje hodnoty ve svém sociálním a kulturním prostředí. Utváří si tak svojí individuální stránku osobnosti. Sociální stránka je tvořena vztahy mezi jednotlivými osobami. Souhrn všech těchto sociálních vztahů a sociálních útvarů, které z nich vznikají, nazýváme společností. Dovolují nám se plně utvářet a pocházejí ze vzájemného soužití jednotlivých lidí a bez nich neexistují.¹¹

Obě tyto stránky jsou pro výklad lidské existence ve společnosti pro křesťanskou sociální nauku důležité. Podstatu vztahu člověka a společnosti tvoří člověk jako osobnost, ten je tvůrcem společnosti. „*Společnost je založena na sociální stránce osobnosti, a proto není samoúčelem, nýbrž způsobem a podmínkou osobnostního bytí člověka. Lidská osobnost ve své důstojnosti je naproti tomu nejvyšší hodnotou tohoto světa, ale osobnost není jen individuum.*“¹² Často se upozorňuje na to, že individuální stránka člověka si kromě tělesné jednoty uvědomuje své duchovno, své svobodné jednání a z toho vyplývající zodpovědnost za své činy. Málo se ví, že i sociální stránka každého člověka je určena tělesně i duchovně. Z pohledu tělesných potřeb jsme v uspokojování potřeb odkázáni jeden na druhého, na péči, lásku, ochranu i směnu hmotných statků i zprostředkování duchovního obsahu. Díky duchu, řeči a rozumu, jsme schopni utvářet sociálně-kulturní svět hodnot, na kterém se mohou podílet všichni lidé. Sociální stránku společenské existence nemůžeme zúžit pouze na pohled pomoci v nouzi, ale je podmínkou pro rozvoj společnosti.¹³ Je třeba dbát opatrnosti v novodobém vnímání autonomie jako schopnosti si sám stanovovat své zákony jednání a podle nich se řídit. Pro osobní existenci ve společnosti jsou důležité takové normy, které člověku zajistí zprostředkování mezi jednotlivcem a takovými sociálními útvary, jež poznává jako předpoklady pro svůj život. Mezi individuální a sociální stránkou je třeba nalézt a vytvořit nový vztah. Jde především o zákonodárství a utvoření vhodných institucí, které takový vztah formují politicky. Institucí rozumíme normativní útvar, který patří do sociologie hodnot a norem. Jejich smyslem je upravovat vzájemné lidské soužití v různých oblastech života.¹⁴ Instituce takovým způsobem chrání

¹¹ Srov. SUTOR, Bernhard. *Politická etika*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 25.

¹² SUTOR, Bernhard. *Politická etika*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 25.

¹³ Srov. SUTOR, Bernhard. *Politická etika*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 26.

¹⁴ Srov. Tamtéž, s. 27.

jednotlivce před neustálým přemýšlením a rozhodováním se, jak se má v oněch situacích a úkonech orientovat a jednat. Instituce mají umožňovat, podporovat a usnadňovat vzájemné lidské soužití. Sociální etika však musí dbát vtaů mezi lidmi institucemi, aby instituce podporovaly a umožňovaly svobodné soužití v proměnlivé době.¹⁵

„Člověk je ze své nejvnitřnější přirozenosti společenskou bytostí a bez vztahu k druhým nemůže ani žít, ani rozvíjet své vlohy.“ (GS12,3).¹⁶

1.3 SPOLEČNOST

Křesťanská sociální nauka uvažuje o společnosti jako o vzájemném reálném vztahu mezi osobami, který ovlivňuje její život a rozvoj. Ptá se, jakým způsobem společnost existuje a co je na vztahu k osobnosti společenské. Ve společnosti by měla fungovat sounáležitost ve smýšlení a měla by se vyznačovat silným vědomím toho, co je nám společenské – společnými přesvědčeními a velkou mírou solidarity. Dnešní společnost toto sepjetí postrádá a objevuje se spíše soutěživost, konflikty či neosobní vztahy. Z toho pak plynou mnohé problémy, se kterými se dnešní společnost potýká.¹⁷ Proto je potřeba aby ve společnosti, ve které se jedinec může realizovat, zrát, fungovat a pracovat, byla nastavena práva platná pro všechny, kteří společnost tvoří.

1.4 PŘIROZENÝ ZÁKON

Od nepaměti se snaží filozofové poznat původ a vývoj lidských práv. Je to pramen pro světová náboženství a myšlenkové proudy jak minulosti, současné doby i budoucnosti. Dnešní moderní a pokrokové pojetí lidských a občanských práv vychází a je založeno na univerzálním chápání těchto práv a svobod, kdy každému je známa nezrušitelnost přirozených práv člověka.¹⁸

Odpovědi na otázky ohledně lidských práv a jejich morálního zdůvodnění vycházejí ze dvou zdrojů. Jedním je křesťanská náboženská tradice se svým zdůvodněním lidské důstojnosti a druhým zdrojem je řecká filosofická tradice s myšlenkou, že mravní zákony plynou v nějakém smyslu z lidské přirozenosti a že tyto zákony mimo jiné

¹⁵ Srov. SUTOR, Bernhard. *Politická etika*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 29.

¹⁶ Biskup Pavel s otci posvátného sněmu, *Gaudium et spes*. [online]. 2020 [cit. 2020-03-25]. Dostupné z: <http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html>

¹⁷ Srov. SUTOR, Bernhard. *Politická etika*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 31.

¹⁸ Srov. ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva-globalizace-bezpečnost*. 2 vyd., Plzeň: Aleš Čeněk 2008, s. 207.

stanoví, jaké má člověk na základě této přirozenosti práva a povinnosti vůči ostatním. Teoriím na této základní původně řecké myšlence říkáme přirozenoprávní teorie a využívá pouze rozumové argumentace. Rozum je společný všem lidem, a proto se na něm lidé jako na nástroji poznávání pravdy shodnou spíše než na náboženství. Na sklonku starověku se v naší západní kultuře rozšířilo křesťanství a jeho představitelé teorii převzali a uchovali ji. Soudobý výklad přirozenoprávní teorie vychází z myšlenky pojetí Tomáše Akvinského, která je stále inspirativní.¹⁹

Zdůvodnění lidských práv na základě rozumu stojí na úvaze o věcech, které všichni lidé považují za dobré. Jsou to čtyři základní dobra: Vlastní život - a jeho zachování. Přátelství - přítel není příteli pouze nástrojem k dosažení jeho cílů, ale především zdrojem nezištné lásky, ochotným v krajním případě za něj položit život. Uchování lidského rodu a péče o novou generaci - láska mezi mužem a ženou. Poznání - praktický typ poznání, kterým disponuje každý uvážlivý člověk. Poznává-li člověk svým rozumem, že je vlastní život a jeho zachování dobré, pak o něj má na základě přirozeného zákona usilovat. Stejně je to u ostatních dober. Přirozený zákon lze tedy vymezit jako praktickým rozumem poznáný předmět nějaké naší přirozené náklonnosti. Předmět přirozené náklonnosti dává podnět k formulaci přirozeného zákona tehdy, je-li tato náklonnost poznána a poznání patří člověku. S přirozenou náklonností se rodíme a máme ji jako lidé všichni stejnou. Teprve s rozvojem rozumového poznání a na něm závislé svobody rozhodování dochází u člověka k pochopení jeho přirozených náklonností, a tudíž i k poznání přirozeného zákona. Víme již, že přirozený zákon je prakticky poznáným předmětem přirozené náklonnosti. Čili je pokynem k úsilí o dosažení určitého předmětu. Tímto předmětem jsou vždy základní dobra. Přirozený zákon udává nejen práva pečovat o základní dobra, ale plynou z něj i určité povinnosti. Například povinnost ostatních respektovat život člověka nebo nebránit druhým lidem v obstarávání věcí potřebných pro přežití. Pokud je potřeba, tak ostatním v obstarávání věcí pro přežití pomáhat. Stejným způsobem to platí u ostatních dober.²⁰

Přirozený zákon je nepsaná mravní forma pocházející z lidské přirozenosti, kdežto pozitivní zákon je vyhlášený nějakou lidskou autoritou. Ten by měl přirozený zákon kopírovat nebo blíže vymezovat. Přirozený zákon přikazuje těm, kdo podléhají pozitivnímu zákonu, aby jej respektovali. V případě, že by ovšem zákonodárná

¹⁹ Srov. SOUSEDÍK, Stanislav. *Svoboda a lidská práva: jejich přirozenoprávní základ: esej*. Praha: Vyšehrad, 2010. Moderní myšlení, s. 14.

²⁰ Srov. Tamtéž, s. 63-65.

moc vyhlásila zákon, který by přirozenému zákonu odporoval, člověk jej nemusí a někdy ani nesmí respektovat. Přirozený zákon má všeobecnou platnost, je neměnný v čase, v kultuře...²¹

Zdrojem přirozeného zákona je lidská přirozenost se svými náklonnostmi. Lidská přirozenost se co do svých náklonností nemůže měnit, protože kdyby se změnila, přestala by být tím, čemu říkáme přirozenost člověka.²²

Přirozená práva jsou v teorii a v ústavním právu běžný a frekventovaný pojem. Velmi často jej pojíme s přídavnými jmény jako nezadatelná, nezcizitelná, přirozená práva, fundamentální nebo absolutní atd. Při objasňování pojmu se vychází z toho, že základní práva jsou lidské bytosti darována narozením a jsou vůči všem na tomto světě nezrušitelná, nepromlčitelná, nezadatelná, nezcizitelná nebo-li věčná. Základní práva nemají počátku ani konce a zákonodárce tuto danost pouze deklaruje, stanoví právní možnosti subjektu práva ve vztahu k právnímu pořádku.²³

Shrnutí:

V kapitole byl objasněn pojem „osoba“. Jak se utváří a co k tomu utváření potřebuje. Bylo vysvětleno, že člověk jako osoba se formuje prostřednictvím vztahů, které utváří jeho individuální a sociální stránku. Představené stránky osobnosti se vzájemně ovlivňují. Sociální stránka člověka vstupuje do individuality a dále jí ovlivňuje a utváří. Člověk si pak na základě toho osvojuje hodnoty ve svém životě, ve své kultuře a utváří tak individuální stránku osobnosti. Sociální stránka člověka se tvoří díky vztahům mezi jednotlivými osobami a vzniká tak útvar, který nazýváme společností.

Dále bylo vysvětleno, že z pohledu uspokojování potřeb jak fyzických, tak duševních, jsme jako lidé odkázáni jeden na druhého. Toto vědomí je důležité nejen z pohledu pomoci druhému, ale je též podmínkou pro rozvoj společnosti. Je nutné, aby člověk jako osoba byl ve společnosti ukotven, chráněn, cítil určitou jistotu a bezpečnost. Zkrátka aby věděl, co může a nemůže očekávat. Jinými slovy jsou pro jeho existenci ve společnosti důležité normy jako předpoklad pro svůj život. Tyto normy mohou být psané i nepsané. Ty psané byly představeny jako pozitivní právo a nepsané jako přirozené právo. Na základě přirozenoprávní teorie nebo-li na základě rozumu byla

²¹ Srov. SOUSEDÍK, Stanislav. *Svoboda a lidská práva: jejich přirozenoprávní základ : esej*. Praha: Vyšehrad, 2010. Moderní myšlení, s. 68-69.

²² Srov. Tamtéž, s. 43-44.

²³ Srov. ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva-globalizace-bezpečnost*. 2 vyd., Plzeň: Aleš Čeněk 2008, s. 213.

představena základní přirozená práva člověka a dále byl objasněn křesťanský pohled na člověka, který se pojí s lidskou důstojností. Na těchto hodnotových východiscích staví své zákony a pomoc sociální politika státu, která je právě jednou z těch norem státu, které člověk potřebuje ke svému důstojnému a úspěšnému životu ve společnosti.

2 SOCIÁLNÍ POLITIKA

2.1 HODNOTOVÁ VÝCHODISKA, LIDSKÁ A SOCIÁLNÍ PRÁVA

Česká sociální nauka vychází z hodnotových východisek evropského kulturního a myšlenkového prostoru. Je to oblast, kde jde zejména o požadavky z hlediska zajištění základních lidských a sociálních práv, resp. jde o garanci základních nezadatelných lidských a občanských práv.²⁴

*„Lidská a občanská práva jsou nejen všeobecnou a nedotknutelnou hodnotou ve své filozofickomorální výjimečnosti, ale především úhelným kamenem konstrukce deklaráce a realizace ústavního práva každé lidské bytosti nadané rozumem a svědomím a každého svobodného a demokratického státu, založeného na úctě k zásadám občanské společnosti a právního státu.“*²⁵ Dnešní moderní pojetí lidských a občanských práv vychází a je založeno na univerzálním chápání těchto práv a svobod, kdy každému je známa nezrušitelnost přirozených práv člověka.²⁶ Poselství univerzality, která si žádá, aby byl všude zohledněn podstatný požadavek, že lidské bytosti patří něco, protože je lidskou bytostí, nalezneme ve Všeobecné deklaraci lidských práv z 10. prosince 1948. V rámci Rady Evropy v roce 1950 byla přijata Úmluva o ochraně lidských práv a svobod a pro Českou republiku je závazná od 1.1. 1993. Česká republika je těmito úmluvami vázaná, ale učinila tak již dříve článkem 10 Ústavy, která je bezprostřední součástí právního řádu České republiky.²⁷

Základní osnovu sociální nauky tvoří sociální práva, jejichž vymezení se odvíjí od mezinárodních úmluv ratifikovaných Českou republikou a jsou jimi Pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Všeobecná deklarace lidských práv, Evropské sociální charty a klíčových smluv Mezinárodní organizace práce. Mezi sociálními právy se kromě jiných nachází též právo na důstojné životní minimum.²⁸ Tomuto právu bude v diplomové práci věnována pozornost, neboť zákon o hmotné nouzi stojí kromě jiných na zákonu o existenčním minimu 110/2016 Sb.

²⁴ Srov. Petrášek, *Sociální politika*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, Praha, 2014, s. 15.

²⁵ ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva-globalizace-bezpečnost*. 2 vyd., Plzeň: Aleš Čeněk 2008, s. 207.

²⁶ Srov. ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva-globalizace-bezpečnost*. 2 vyd., Plzeň: Aleš Čeněk 2008, s. 207.

²⁷ Srov. Tamtéž, s. 211.

²⁸ Srov. Petrášek, *Sociální politika*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, Praha, 2014, s. 21-22.

2.2 VYMEZENÍ POJMU SOCIÁLNÍ POLITIKA

Vznik sociálního státu bylo určitou reakcí na přetrvávající problémy společnosti a v souvislosti s tím byla definována sociální práva občanů. Občanství je plně naplnění sociálních práv a znamená rovnost občanů společnosti, jelikož její občané do takové společnosti patří.²⁹

Sociální politika vytváří rámec, jehož prostřednictvím stát umožňuje, aby se lidé ve společnosti cítili užitečnými a důležitými členy. Stát prostřednictvím sociální politiky prosazuje solidaritu, stabilitu a legitimitu společenského řádu a tím se snaží splnit soudržnost společnosti. Cílem uspořádání (řádu, sociální politiky) jsou rovné příležitosti a vytvoření důstojných podmínek života lidí ve společnosti. Rovnou příležitostí se myslí dbát zvláštní pozornosti a ohledy na občany, kteří jsou ve svém životě určitým způsobem znevýhodněni. Zejména se jedná o znevýhodnění zdravotním stavem, věkem, závazkem péče o děti nebo jiné závislé osoby nebo příslušností k etnickým menšinám. Formou boje proti chudobě je prosazování rovných příležitostí ve všech oblastech, zejména ve vzdělání a přístupu na trh práce. Teprve poskytnutí rovných příležitostí výše uvedeným skupinám může předcházet chudobě a sociálnímu vyloučení, které by mohly vést k závislosti na dávkách, ze kterých pak pro některé jednotlivce či rodiny ve společnosti není úniku.³⁰

Jednotlivcem ve společnosti rozumíme člověka. Člověk je osoba a jako osoba je jedincem, který se vyznačuje jedinečností, rozumem, vědomím sebe sama a schopností disponovat sám sebou, který je proto sám svým účelem, a nikdy ne pouhým prostředkem k nějakému cíli. Jedincem, který je odkázán na „sociální směnu“ a současně si zachovává schopnost k této „sociální směně“. Usiluje o uplatnění, má radost z výkonů, z dobré práce a ví, že zdařilý život závisí na ochotě a schopnosti být iniciativní, podstoupit námahu a odvést práci. Člověk je schopen konstruktivního i destruktivního, dobrého i špatného jednání. Je schopen zneužít své moci a poškodit tak sebe sama stejně jako usilovat o obecné blaho. Výsledkem znalosti lidské přirozenosti je uspořádání státu ústavou, zákony a institucemi, aby důsledky egoismu a zneužívání moci, které by mohlo ohrozit obecné blaho, byly omezeny a dále je povinností státu postarat se o výchovu občanů a povinnost občana osvojit si politické

²⁹ Srov. Petrášek, *Sociální politika*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, Praha, 2014, s. 253.

³⁰ Srov. Tamtéž, s. 15-16.

ctnosti. Etické úvahy formovaly státy a politickou kulturu evropských národů. Učinily z Evropského společenství - společenství hodnot. Základem těchto hodnot jsou již zmíněná lidská práva.³¹

Pojem sociální politika nelze definovat jednoznačně. Pokusů o definici najdeme v odborné literatuře mnoho. Z těchto definic vyplývá, že sociální politika řeší širokou škálu problémů, východisek a nástrojů. Sociální politika se z praktických důvodů rozlišuje na teoretickou a praktickou disciplínu, jelikož jako teoretická disciplína využívá poznatky společenských věd a jako praktická disciplína řeší prostřednictvím svých nástrojů konkrétní sociální situace, resp. problémy a sociální události.³² Vnímat sociální politiku však je potřeba jako celek, který má své vlastní vazby, ale má i vazby na ostatní společenský systém. Je vázána na společenské okolí, a proto se její specifika odvíjí od země a od doby, ve které je sociální politika uplatňována.³³ Je politikou orientovanou na člověka, na jeho rozvoj, zabývá se životními podmínkami člověka, rozvojem osobnosti a kvalitou života.³⁴ Bez nároku na vyčerpávající definici můžeme politiku považovat za činnost, která směřuje k prosazení hodnot a opatření, které by měly vliv na tu danou realitu společnosti.³⁵

2.3 PŘÍSTUPY SOCIÁLNÍ POLITIKY

V České republice jsou v současnosti uplatňovány dva přístupy a s tím spojováno pojetí sociální politiky:

Širší pojetí sociální politiky – vymezuje konkrétní jednání státu a ostatních subjektů ovlivňujících sociální oblast společnosti. Jsou to aktivity, které souvisejí přímo s životními podmínkami obyvatel. Toto pojetí sociální politiky má význam hlavně pro dlouhodobé úvahy o tom, jaký typ sociální politiky bude uplatňován a jaký bude zvolen sociální program. Jedná se o náročný přístup, který je postupně vyvíjen. Uvedený přístup je velmi potřebný, neboť na sociální politiku je nahlíženo jako na systém, ve kterém existují vazby a souvislosti i s vazbami na společenské okolí.

³¹ Srov. SPIEKER, Manfred. *Sociální stát a jeho krize*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1996. Vita socialis, s. 41-43.

³² Srov. POTŮČEK, Martin. *Veřejná politika*. Upr., dopl. a aktualiz. vyd. v českém jazyce. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2005. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), s.246-247.

³³ Srov. KREBS, Vojtěch a Jaroslava DURDISOVÁ. *Sociální politika*. Praha: Codex Bohemia, 1997, s. 19.

³⁴ Srov. Tamtéž, s. 17.

³⁵ Srov. POTŮČEK, Martin. *Veřejná politika*. Upr., dopl. a aktualiz. vyd. v českém jazyce. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2005. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), s. 246.

Užší pojetí sociální politiky – jejím cílem je zareagovat na různá sociální rizika a jejich negativní důsledky. Jedná se o invaliditu, nemoc, stáří apod. Sociální politika v užším slova smyslu má za úkol zmírňovat nebo přímo odstraňovat sociální tvrdosti, které jsou součástí fungování tržního mechanismu, jedná se například o chudobu a nezaměstnanost. V tomto pojetí má své místo oblast zaměstnanosti a sociálního zabezpečení, které patří do působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí.

Opatření sociální politiky jsou rozlišována podle přístupu, který si volí sama k řešení svých problémů. Jde o aktivní (perspektivní) a pasivní (retrospektivní) sociální politiku:

- aktivní (perspektivní) sociální politika usiluje o prevenci. Na základě přijímání systémových opatření předchází sociálním problémům. Mění a upravuje sociální systém, jeho fungování anebo přijímá opatření, která napomáhají řešit možné následky sociálních problémů.
- pasivní (retrospektivní) sociální politika je zaměřena na řešení sociálních problémů, které již vznikly, reaguje tedy následně.

Z důvodu rozmanitosti sociální reality a s tím souvisejících problémů, které v určitých podmínkách s sebou přináší, je velmi různorodé zastoupení aktivních a pasivních prvků sociální politiky.³⁶

2.4 ZÁKLADNÍ PRINCIPY SOCIÁLNÍ POLITIKY

Aby mohl být naplněn smysl sociální politiky, která představuje činnost subjektů směřující k vytvoření podmínek pro všestranný rozvoj člověka, musí ve společnosti vzájemně mezi sebou fungovat mnoho subsystému, nástrojů, institucí a norem. Při volbě těchto systémů se musí respektovat základní principy, které jsou pro sociální politiku určující a podle kterých je sociální politika posuzována. Je to princip solidarity, subsidiarity, spravedlnosti a participace, které budou představeny jen ve stručnosti.

Princip spravedlnosti - je hlavním principem, je považován za měřítko mezilidských vztahů, za mravní a náboženskou hodnotu a základ právního řádu státu sociální politiky. O solidaritě se uvažuje jak v právním smyslu, tak v sociálním smyslu. Spravedlnost v sociálním smyslu znamená určitá pravidla, podle kterého se rozdělují veřejné prostředky mezi subjekty.³⁷

³⁶ Srov. KREBS, Vojtěch a Jaroslava DURDISOVÁ. *Sociální politika*. Praha: Codex Bohemia, s. 17.

³⁷ Srov. GREGOROVÁ, Zdeňka, Milan GALVAS, Jana KOMENDOVÁ, Jaroslav STRÁNSKÝ a Jitka ČERNÁ. *Právo sociálního zabezpečení České republiky a Evropské unie*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 18.

Princip solidarity - patří mezi základní principy sociálního zabezpečení. Podstata tohoto principu vychází z toho, že člověk je bytost společenská a je svou existencí závislý na druhých a na životě společnosti jako celku a poznání nutnosti spolupráce mezi lidmi. Pro potřeby diplomové práce budeme nahlížet na solidaritu jako takovou, která se realizuje pomocí redistribuční a transferové politiky státu v zájmu naplňování ideje spravedlnosti.³⁸

Princip subsidiarity - chápeme jako princip, který spojuje osobní odpovědnosti člověka se solidaritou. Subsidiarita vychází z toho, že člověk jako individuum má své jedinečné vlastnosti, schopnosti, vůli atd. Tyto atributy je povinen v mravním smyslu využívat k prospěchu svému i svých bližních. Dle tohoto principu je každý povinen dle uvedených schopností pomoci sám sobě a nemůže-li si pomoci, musí pomoci rodina. Totéž platí pro rodinu. Může-li si pomoci sama, pak je povinna si pomoci vlastními silami. Teprve když si nemůže pomoci sama, oslovuje jiná společenství. Na posledním místě se uchází o pomoc stát. Subsidiarita má své kořeny v křesťanském učení církve. Je zdůrazněna v několika encyklikách, např. papeže Pia XI. Též papež Jan Pavel II poukázal na význam toho principu subsidiarity v *Centesimus annus*³⁹ a učinil tak zřetelněji, než tak učinily předchozí encykliky nebo *Gaudium et Spes*. Papež v roce 1991 zdůraznil „*Společenská povaha člověka se nevyčerpává ve státě, ale realizuje se rovněž v různých meziskupinách, v rodinách a ve sdruženích hospodářské, sociální, politické a kulturní povahy.*“⁴⁰

Princip participace - obecně znamená, že život lidí je ovlivňován různými opatřeními a rozhodnutími a tohoto procesu musejí mít možnost se účastnit. Tímto způsobem mohou jednotlivci ovlivňovat sociální politiku. Na základě principu participace přechází člověk od objektu sociální politiky k plnoprávnému, odpovědnému a respektovanému subjektu.⁴¹

³⁸ Srov. KREBS, Vojtěch a Jaroslava DURDISOVÁ. *Sociální politika*. Praha: Codex Bohemia, s. 32.

³⁹ Jan Pavel II., *Centesimus annus*. [online]. 1996 [cit. 2020-02-10]. Dostupné z: <http://www.kebrle.cz/katdocs/soc_enc/CentesimusAnnus.htm>

⁴⁰ Srov. KREBS, Vojtěch a Jaroslava DURDISOVÁ. *Sociální politika*. Praha: Codex Bohemia, s. 37.

⁴¹ Srov. GREGOROVÁ, Zdeňka, Milan GALVAS, Jana KOMENDOVÁ, Jaroslav STRÁNSKÝ a Jitka ČERNÁ. *Právo sociálního zabezpečení České republiky a Evropské unie*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 39.

2.5 SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ

Za nejdůležitější nástroj sociální politiky je považováno sociální zabezpečení. Jedná se o soubor institucí, institutů a právních norem, které předcházejí možným sociálním rizikům a odstraňují nepříjemné následky, které mohou vzniknout na základě sociálních událostí. Těmito sociálními událostmi jsou myšleny nepříznivé situace občana, které jsou součástí běžného života. Nepříznivé situace většinou bývají spojeny s nežádoucími ekonomickými dopady na jedince. V některých případech je občan nemůže překonat sám, a tak využije pomoci od státu. Komplexnost sociálního zabezpečení spočívá ve vytvoření příznivých podmínek života člověka v oblasti sociální pomoci, státní sociální podpory anebo v nemocenském a důchodovém pojištění. S pomocí sociálního zabezpečení je dosahováno příznivých podmínek pro všeobecný sociální růst člověka.⁴²

Systém sociálního zabezpečení se skládá ze tří vzájemně propojených pilířů:

Prvním pilířem je sociální pojištění. Ten řeší konkrétní sociální situace, na které se může člověk předem připravit odložením určité finanční částky k následnému řešení. Jde například o ztrátu zaměstnání, zdraví, pracovní schopnosti nebo stav stáří, mateřství apod. Sociální pojištění je pro člověka jistota, kterou mu stát právně garantuje.

Druhým pilířem je státní sociální podpora. Na této úrovni řeší stát situace, které obecně uznává za potřebné k řešení. Nejčastěji se jedná o rodičovství, výchovu dítěte, řešení podpory bydlení atd. Státní sociální podpora se stává projevem solidarity mezi bohatšími a chudšími a mezi rodinami bezdětnými a rodinami s dětmi.

Třetím pilířem je sociální pomoc. Řeší situace sociální, za kterou se považuje situace, kdy se o sebe člověk nemůže nebo nedokáže postarat. Jedná se o fyzickou nebo duševní bezmoc či kombinaci obojího. Další situací, kterou třetí pilíř řeší, je stav hmotné nouze, kdy člověk žije pod hranicí životního minima a jeho sociální a majetkové poměry mu neumožňují řešit situaci vlastními silami. Součástí pomoci jsou sociální dávky a sociální služby.⁴³ Sociální pomoc stojí na nezbytné pomoci pro sociálně potřebné osoby a její úprava aplikuje mezinárodní závazky, které se týkají dodržování sociálních práv přijaté Českou republikou. Mimo jiných jde o čl. 11 Mezinárodního paktu

⁴² Srov. GREGOROVÁ, Zdeňka, Milan GALVAS, Jana KOMENDOVÁ, Jaroslav STRÁNSKÝ a Jitka ČERNÁ. *Právo sociálního zabezpečení České republiky a Evropské unie*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 26-27.

⁴³ Srov. ARNOLDOVÁ, Anna. *Sociální zabezpečení I: sociální zabezpečení v České republice, lékařská posudková služba, pojistné, systémy sociálního zabezpečení*. Praha: Grada, 2012. Aktuální legislativa, s. 9-11.

o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Ten upravuje právo pro každého člověka na přiměřenou životní úroveň pro něho samotného i jeho rodinu. Zahrnuje dostatečnou výživu, šatstvo a bydlení. Právo na sociální a lékařskou pomoc a právo využívat služby sociální péče je ukotveno v čl. 13 a 14 Evropské sociální charty⁴⁴ a čl. 19, 20 a 28 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením⁴⁵ hovoří o právech těchto osob na nezávislý způsob života a zapojení do společnosti, právo na mobilitu, přiměřenou životní úroveň a sociální ochranu. Právní úprava též zaručuje právo každého, kdo se ocitne v hmotné nouzi na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek dle čl. 30 odst. 2 Listiny základních práv a svobod⁴⁶.

Sociální pomoc lze chápat jako subsidiární systém. Znamená to, že se uplatní v případech, kdy potřeby osob není možné zajistit jiným způsobem z důvodu nízkých příjmů. Dávky sociální pomoci řeší krytí sociálních události, které není možné zabezpečit dávkami z jiných systémů sociálního zabezpečení.

Sociální pomoc zahrnuje oblasti:

- pomoc osob v hmotné nouzi,
- sociální služby,
- dávky pro osoby se zdravotním postižením.

Sociální pomoc je ošetřena zejména těmito zákony:

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů,

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů,

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů,

Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů ve znění pozdějších předpisů.⁴⁷

⁴⁴ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí. *Evropská sociální charta*. [online], 1993 [cit. 2019-12-25]. Dostupné z:

<https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/Umluvy/Evropska_socialni_charta.pdf>

⁴⁵ Charta OSN. *Úmluva o právech osob se zdravotním postižením*. [online], 2007 [cit. 2020-01-20]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/CRPD/Umluva-CJ.pdf>

⁴⁶ Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky. *Listina základních práv a svobod*. [online]. 1992 [cit. 2019-09-06]. Dostupné z: <<https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>

⁴⁷ Srov. GREGOROVÁ, Zdeňka, Milan GALVAS, Jana KOMENDOVA, Jaroslav STRÁNSKÝ a Jitka ČERNÁ. *Právo sociálního zabezpečení České republiky a Evropské unie*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 224-225.

2.6 CHUDOBA JAKO SOCIÁLNÍ UDÁLOST

Třetí pilíř sociální politiky - sociální pomoc, řeší pomocí svých nástrojů následky chudoby. Chudoba jako stav člověka v hmotné nouzi může být důsledkem všech nepříznivých sociálních událostí. Ve stručnosti je potřeba si tento pojem ujasnit.

Člověk, který se ocitne v chudobě, není schopen zajistit své základní životní potřeby a trpí na základě toho hmotnou nouzí. Proto je chudoba s hmotnou nouzí spojována. Dále se pojí s deprivací, s vyloučením jedinců či skupin od materiálních zdrojů.⁴⁸

Takový pohled na chudobu je možné akceptovat, ale společensko-ekonomický vývoj mu dává i jinou dimenzi. Rozlišuje chudobu na absolutní a relativní a zabývá se sociálními důsledky chudoby.⁴⁹

2.7 POJETÍ CHUDOBY

Absolutní chudoba - můžeme charakterizovat v nedostatku prostředků, které jsou nezbytné k uspokojování základních životních potřeb a může vést k ohrožení života jedince. Jde zde už o střechu nad hlavou, oděv, jídlo. Člověk je absolutně chudý a pohybuje na hranici holého přežití.

Relativní chudoba - je stav, kdy příjmy jedince jsou pod takovou úrovní, že jej to vylučuje z účasti na způsobu života, na činnostech a zvyklostech, jež jsou v dané společnosti obvyklé. Jinými slovy vyjádřeno, pokud jedinec svými prostředky nedosáhne na standard průměrných lidí, řekneme o něm, že je relativně chudý.⁵⁰

Stav hmotné nouze - je situace, ve které se ocitne člověk, který nedokáže uspokojit své základní životní potřeby vlastním přičiněním nebo za pomoci svých blízkých. Do této situace se dostává v důsledku nízkého příjmu pro nemoc, invaliditu, stáří. Je to člověk, který nemá ani žádný majetek, který by mohl využít ke zvýšení příjmu. Společností uznaná hranice příjmu občana, pod kterou by se neměl dostat, je tzv. životní minimum. Tuto hranici stanoví zákon jako určitou částku v dané době. Osobě v hmotné nouzi je poskytována sociální pomoc podle konkrétní individuální situace formou finanční či věcné pomoci.

Stav sociální nouze - v sociální nouzi se ocitne osoba z důvodu svého nízkého věku, zdravotního stavu, osobnostních důvodů nebo jiných vážných důvodů, na základě kterých

⁴⁸ Srov. KREBS, Vojtěch a Jaroslava DURDISOVÁ. *Sociální politika*. Praha: Codex Bohemia, s. 120.

⁴⁹ Srov. TOMESŠ, Igor. *Sociální politika teorie a mezinárodní zkušenost*. SOCIOPRESS, 2001, s. 152-153.

⁵⁰ Srov. Tamtéž, s. 160.

není schopen zabezpečit své životní a sociální potřeby. Občan, který se ocitne ve stavu sociální nouze, má nárok na sociální pomoc formou sociálních služeb.⁵¹

Chudoba v dnešní době není považována za tak významný sociální problém jako v minulosti. Dříve byla spojována spíše s věkem, životním cyklem nebo neschopností práce. V dnešní době je spojována spíše s nezaměstnaností, se špatně ohodnoceným zaměstnáním či příjmovou nebo majetkovou rozdílností ve společnosti, ve které člověk žije.⁵² Jelikož se chudoba týká spíše nízkopříjmových osob, je pomoc řešená formou sociálních dávek. Pokud je propad osob v rámci chudoby až do stavu hmotné nouze, řeší jí sociální politika státu, jak již bylo zmíněno na základě individuálního přístupu a využívá přitom nástroje sociální politiky, kterým je sociální práce. Sociální práce zaručuje tento individuální přístup, při kterém zvažuje situaci člověka či rodiny na základě všech okolností v nastalé sociální situaci.

Shrnutí:

Sociální události v podobě nemoci, zdravotního postižení, osamělosti apod., které kapitola zmiňuje, mohou zapříčinit sociální situaci člověka, ve které není schopen uspokojit své základní životní potřeby v takovém rozsahu, který společnost uznává jako minimální, případně alespoň nezbytně nutný. Jinými slovy se člověk dostává do chudoby. Cílem sociální politiky je usilovat o vytvoření sociální ochrany, která by bránila propadu občanů do stavu chudoby a pomáhat těm, kterým se tak již stalo.⁵³ Třetí pilíř sociální politiky - sociální pomoc, pomocí svých nástrojů následky chudoby řeší.

⁵¹ Srov. TOMEŠ, Igor. *Sociální politika teorie a mezinárodní zkušenost*. SOCIOPRESS, 2001, s. 152-154.

⁵² Srov. MATOUŠEK, Oldřich, Alois KŘIŠŤAN, Libor MUSIL a Martin SMUTEK. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 335.

⁵³ Srov. TOMEŠ, Igor. *Sociální politika teorie a mezinárodní zkušenost*. SOCIOPRESS, 2001, s. 160.

3 HMOTNÁ NOUZE

3.1 POJEM HMOTNÁ NOUZE

Žádný právní předpis ani zákon o pomoci v hmotné nouzi pojem hmotná nouze jasně nedefinuje. Poprvé byl v právním pořádku použit v článku 30 odst. 2 Listiny základních práv a svobod⁵⁴. Tento článek naplňuje a zaručuje každému, kdo se nachází v hmotné nouzi, právo na pomoc nezbytnou pro zabezpečení základních životních podmínek. Pro zachování smyslu a účelu zákona o pomoci v hmotné nouzi je možné tento stav popsat jako specifickou sociální situaci osoby nebo společně posuzovaných osob, jež se vyznačuje nedostatkem finančních prostředků a ostatních předmětů, které jsou potřebné k uspokojování základních životních potřeb.⁵⁵ Tato sociální situace je řešena prostřednictvím pomoci státu, která spočívá v poskytování dávek v hmotné nouzi a sociální práci. Situaci osob, jež se dostaly do stavu hmotné nouze, řeší zákon o pomoci v hmotné nouzi. Prostřednictvím zákona o hmotné nouzi bojuje Česká republika proti sociálnímu vyloučení a vychází přitom z principu, že každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá. Osoba, která žádá o dávku hmotné nouze, je dle principu subsidiarity před jejich přiznáním povinna vyčerpát všechny možnosti ke zlepšení své situace.

V zákoně není vymezeno, co považuje za základní životní podmínky. Bližší výklad tohoto pojmu podává komentář, který uvádí, že mezi základní životní podmínky řadíme potřeby biologické, psychické a sociální. Biologickými potřebami se rozumí zejména odpovídající výživa, oblečení, vhodné bydlení, pravidelný denní režim, ve kterém je zahrnut potřebný čas na odpočinek i spánek. Do psychických potřeb řadíme soběstačnost, zdraví, bezpečí, ekonomickou jistotu a uspokojení potřeby učení či duchovní potřeby. A co se týká potřeb sociálních, zde je nutné zařadit především sociální komunikaci, a to nejen v rodině, ale i širším okolí přátel. Do této oblasti patří i estetické a kulturní zájmy.⁵⁶

⁵⁴ Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky. *Listina základních práv a svobod*. [online]. [cit. 2018-08-06]. Dostupné z:

<<https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>

⁵⁵ Srov. BECK, Petr. *Zákon o pomoci v hmotné nouzi: Zákon o životním a existenčním minimu*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Praktický komentář, s. 5.

⁵⁶ Srov. Tamtéž, s. 3.

3.2 ZÁKONNÉ VYMEZENÍ STAVU A POMOCI V HMOTNÉ NOUZI

Dá se říct, že zákon č. 111/2006 Sb. vymezuje pouze vlastnosti a znaky osob, které v hmotné nouzi jsou nebo naopak nejsou a definicí pojmu či stavu hmotné nouze se nezabývá, jak již bylo uvedeno. Pro určitou představu, co je myšleno stavem hmotné nouze, můžeme definici odvodit rozбором paragrafů 2 a 3, které ve své podstatě charakterizují pojem hmotné nouze. Tato charakteristika, kterou můžeme chápat jako pozitivní definici, se vztahuje k příspěvku na živobytí a doplatku na bydlení.

V paragrafu 2 tohoto zákona je vymezeno, kdo se za osobu v hmotné nouzi považuje. Jedná se o pozitivní definici, která říká, že taková osoba nemá dostatečný příjem na živobytí, případně ho má, ale nepostačuje k zabezpečení odůvodněných nákladů na bydlení a také služeb s bydlením bezprostředně spojených. Zároveň je potřeba, aby byla naplněna druhá podmínka, a to, že tato osoba si svůj příjem nemůže zvýšit vlastním přičiněním, vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných závažných důvodů, a proto může být zabezpečení jejich základních životních potřeb ohroženo.⁵⁷ Tato část pozitivní definice osoby v hmotné nouzi se použije pro příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení, které jsou dávkami nárokovými (obligatorními) a osoby jsou tedy v hmotné nouzi.

Zvýšením příjmů vlastním přičiněním se dle § 11 rozumí řádné uplatnění nároků a pohledávek, prodej nebo jiné využití majetku a zvýšení příjmů prostřednictvím vlastní práce.

Dalším kritériem pro konstatování stavu hmotné jsou kromě příjmů také celkové majetkové a sociální poměry. Dle §15 majetkovými poměry rozumíme hodnotu movitého i nemovitého majetku, kterého lze využít pro zvýšení příjmu, kdežto sociálními poměry rozumíme podíl rodiny na trvání stavu hmotné nouze, do které se rodina dostala a je zde posuzována možnost využití jiného než vlastního majetku, což obvykle poskytují osoby blízké.⁵⁸ V praxi to znamená, že i v případě pokud jsou příjmy osoby pod hranicí částky na živobytí, která je daná zákonem o životním a existenčním minimu, nelze v tu chvíli situaci ihned považovat za stav hmotné nouze bez dalšího zkoumání, ale je třeba ještě prošetřit celkové sociální a majetkové poměry.

⁵⁷ Podle § 2 odst. 2 zákona č. 111/2006 Sb., Zákon o pomoci v hmotné nouzi [online], [cit. 2020-03-25]. Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>>

⁵⁸ Podle § 15 zákona č. 111/2006 Sb., Zákon o pomoci v hmotné nouzi [online], [cit. 2020-03-25]. Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>>

Teprve po zjištění celkových sociálních a majetkových poměrů lze posoudit, zda tyto poměry postačují k uspokojení základních životních potřeb. Na základě těchto zjištění konstatovat, zda daná osoba je či není v hmotné nouzi. Pokud nastane situace, že osoba nemá dostatečný příjem, ale její celkové majetkové a sociální poměry jsou na dobré úrovni, pak orgán hmotné nouze může rozhodnout, že taková osoba není osobou v hmotné nouzi. Může mít například úspory na stavebním či důchodovém spoření nebo i na běžném účtu apod.

Zákon dále stanoví, že osobami v hmotné nouzi jsou osoby, které potřebují svou situaci řešit formou dávky *mimořádná okamžitá pomoc*, neboť se v takové situaci nachází. Kromě hrozby vážné újmy na zdraví jsou dávkami fakultativními (nenárokovými).

Dle zákona o hmotné nouzi jsou osobami, které se ocitly v hmotné nouzi též osoby, kterým hrozí vážná újma na zdraví s ohledem na její příjmy a celkové sociální a majetkové poměry. V zákoně jsou popsány další situace, ve kterých když se osoba ocitne, tak se považuje za osobu v hmotné nouzi. Tyto možnosti závisí na správním uvážení orgánu pomoci v hmotné nouzi. Jedná se o případy, kdy celkové majetkové a sociální poměry neumožňují této osobě se vypořádat s životními situacemi samostatně. Jsou to situace neočekávané, mimořádné a náhlé, na které se mohla osoba, která se v nich ocitne, jen těžko připravit.

Jsou jimi:

- vážná mimořádná událost jako povodeň, vichřice, požár, větrná pohroma, průmyslová havárie, zemětřesení apod.,
- úhrada nezbytného jednorázového výdaje spojeného zejména se zaplacením správního poplatku při prokázání ztráty osobních dokladů, např. vydání duplikátu rodného listu, dokladů potřebných k přijetí do zaměstnání, úhrada jízdného v případě ztráty peněžních prostředků atd.
- úhrada nákladů u nezbytných základních předmětů dlouhodobé potřeby, jejich pořízení nebo oprava
- úhrada nákladů souvisejících se vzděláním nebo zájmovou činností nezaopatřeného dítěte a na zajištění nezbytných činností souvisejících se sociálně-právní ochranou dětí
- dále je to pomoc osobám, které mohou být považovány za osoby v hmotné nouzi, neboť jim hrozí sociální vyloučení, protože tuto situaci nejsou samy

schopny řešit s ohledem na vlastní finanční situaci. V praxi se nejčastěji jedná o osoby propuštěné z výkonu trestu. Zákon pamatuje ještě na situace propuštění z výkonu zabezpečovací detence, vazby, trestu odnětí svobody, psychiatrické léčebny, z pěstounské péče, nebo osoby bez přístřeší, jejichž životně důležité potřeby nejsou uspokojivě naplněny a osoby, které jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby a jsou tak ohroženy jejich práva a zájmy.⁵⁹

3.3 VYLOUČENÍ OSOB ZE STAVU HMOTNÉ NOUZE

V § 3 jsou konkrétně definovány osoby (společně posuzované osoby), které se za osoby v hmotné nouzi nepovažují. Současně však tento zákon konstatuje, že tato osoba (osoby) může být v rámci správního uvážení považována za osobu v hmotné nouzi. Díky této možnosti mohou orgány pomoci v hmotné nouzi pomoci i těm osobám, které definiční znaky osob v hmotné nouzi nesplňují, s ohledem na další okolnosti konkrétního případu by však důsledky aplikace zákona představovaly nepřiměřenou tvrdost.⁶⁰ Dá se v podstatě říct, že paragraf představuje výčet osob, které se z tíživé situace vymanit nechtějí a neprojevují pro to ani patřičnou snahu, ani se takové tíživé situaci nebrání. Jsou jimi osoby, které nejsou v pracovním nebo obdobném poměru. Nejsou ani osobami samostatně výdělečně činnými a nejsou ani vedeny v evidenci uchazečů o zaměstnání úřadu práce. V §3 odst. 1 písm. a) jsou uvedeny osoby, které jsou výjimkou z výše uvedeného pravidla a jsou shrnuty v taxativním výčtu, např. osoby starší 68 let, poživatelé starobního důchodu, invalidní osoby ve třetím stupni a další. U těchto osob platí, že se nezkoumá snaha nebo zvýšení příjmů vlastní prací, neboť z jejich situace jasně vyplývá, že to ani není možné.

Osoby, které se nepovažují za osoby v hmotné nouzi:

- jsou dále i ty, které sice jsou v evidenci uchazečů o zaměstnání, ale odmítly bez závažných důvodů vykonávat krátkodobé zaměstnání a odmítají pomoc při řešení své nezaměstnanosti ze strany úřadu práce, také ty, které prokazatelně neprojevují snahu zvýšit si příjem vlastním přičiněním.

⁵⁹ Podle § 2 odst. 2-6 zákona č. 111/2006 Sb., Zákon o pomoci v hmotné nouzi [online], [cit. 2020-03-25]. Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>>

⁶⁰ Srov. BECK, Petr. *Zákon o pomoci v hmotné nouzi: Zákon o životním a existenčním minimu*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Praktický komentář, s. 17.

- dále osoby samostatně výdělečně činné, jejichž příjem po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí, které se nepřihlásily k nemocenskému pojištění a jejíž příjem nedosahuje částky živobytí proto, že se nepřihlásily k nemocenskému pojištění, a tudíž nemůžou v nemoci čerpat dávky nemocenského pojištění.
- dále osoba, které byl uložen správní trest podle zákona upravujícího přestupky za neplnění povinností zákonného zástupce dítěte spojených s řádným plněním školní docházky, a to po dobu 3 měsíců od nabytí právní moci rozhodnutí o uložení trestu.
- osoba, která nastoupila výkon zabezpečovací detence, byla vzata do vazby nebo jí byl udělen trest odnětí svobody.
- další osobou je ta, které nevznikl nárok na nemocenské dávky proto, že si pracovní neschopnost přivodila, např. ve rvačce, opilosti, při užití omamných prostředků atd. Z toho důvodu jí nemocenské dávky nenáleží či náleží v nižší částce.
- nakonec se jedná o osobu, které byla dávka odejmuta podle zákona o pomoci v hmotné nouzi, a to na dobu 3 následujících měsíců po měsíci, ve kterém byla dávka odejmuta. Této tzv. sankce se týkají i případy, kdy žadatel o dávku nesplní ve stanové lhůtě příslušným orgánem povinnosti, a proto mu může být po předchozím upozornění, např. na základě výzvy dávky zamítnuta, zastavena nebo dávka odejmuta.⁶¹

3.4 OKRUH OPRAVNĚNÝCH OSOB

Při podání žádosti se orgán hmotné nouze musí zabývat otázkou, zda osoba (nebo společně posuzované osoby) plní podmínky oprávněnosti. V případě, že o dávku žádá jednotlivec, který není oprávněnou osobou, nevzniká mu nárok na opakující se dávky ani na dávku mimořádné okamžité pomoci. Pokud nastane situace, kdy existují společně posuzované osoby, musí orgán hmotné nouze zkoumat oprávněnosti u každé této osoby. Společně je upraven okruh oprávněných pro příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení. U mimořádné okamžité pomoci jsou stanovena trochu modifikovaná pravidla. Základním kritériem pro založení oprávněnosti nároku

⁶¹ Podle § 3 zákona č. 111/2006 Sb., Zákon o pomoci v hmotné nouzi [online], [cit. 2020-03-25]. Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>>

je bydliště na území ČR.⁶² Okruh oprávněných osob vymezuje §5 zákona o hmotné nouzi 111/2006 Sb.

3.5 SPOLEČNĚ POSUZOVANÉ OSOBY

O dávky hmotné nouze může žádat jednotlivec samostatně nebo se jednotlivé osoby nachází tzv. v okruhu společně posuzovaných osob. Nárok na výši a výplatu dávky ovlivňují příjmy a sociálně - majetkové poměry všech těchto společně posuzovaných osob. Stanovení okruhu pro všechny dávky pomoci v hmotné nouzi se určuje dle § 4 zák. o životním a existenčním minimu (§ 2 odst. 1 druhá věta). Pro stanovení okruhu společně posuzovaných osob stanovuje jen některé situace (srov. §36 odst. 2).⁶³ Započítávání příjmů dle zákona o hmotné nouzi vychází z předpokladu, že tyto osoby společně žijí a vzájemně se podílejí na zajišťování svých potřeb. Zákon o pomoci hmotné nouzi stanovuje určité výjimky z určování společně posuzovaných osob.

Společně se pro nárok dávek hmotné nouze posuzují vždy rodiče, nezletilé nezaopatřené děti a manželé či partneři na základě vzájemné vyživovací povinnosti. V ostatních případech se vyžaduje splnění podmínky společného užívání bytu. V případě rodičů a nezletilých zaopatřených dětí i zletilých je nutné společné užívání bytu. Zároveň platí, že tyto děti nejsou v danou chvíli společně posuzovány se svým manželem nebo jinou osobou.⁶⁴

3.6 DÁVKY POMOCI HMOTNÉ NOUZE

Dávkami pomoci v hmotné nouzi jsou příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a dávky mimořádné okamžité pomoci. Jde o nástroj, kterým stát bojuje proti sociálnímu vyloučení osob a jsou určeny osobám, jejichž příjmy jsou pod určitou hranicí a zabezpečení jeho základních životních potřeb je tak vážně ohroženo.

3.6.1 PŘÍSPĚVEK NA ŽIVOBYTÍ

Jednou z opakujících se dávek pomoci v hmotné nouzi je příspěvek na živobytí. Je dávkou obligatorní a slouží k uspokojení základních životních potřeb osob, které se nacházejí v hmotné nouzi. Pro účely této dávky však mezi základní životní potřeby

⁶² Srov. BECK, Petr. *Zákon o pomoci v hmotné nouzi: Zákon o životním a existenčním minimu*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Praktický komentář, s. 32.

⁶³ Srov. Tamtéž, s. 42.

⁶⁴ Srov. ŠABATOVÁ, Anna, Marek BLECHA, Jitka ČERNÁ, et al. *Dávky pomoci v hmotné nouzi*. Praha: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci s Wolters Kluwer ČR, [2017]. Stanoviska (Kancelář veřejného ochránce práv), s. 99.

nepatří úhrada nákladů spojených s bydlením, neboť pro to slouží jiné dávky. V § 21 odst. 1 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, je uvedeno: „*Nárok na příspěvek na živobytí má osoba v hmotné nouzi podle § 2 odst. 2 písm. a), jestliže její příjem a příjem společně posuzovaných osob (§9 odst. 2) nedosahuje částky živobytí posuzovaných osob.*“⁶⁵

Výše částky živobytí je pro každou osobu vymezena v § 24 - 29 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Při stanovení částky živobytí je přihlíženo k příjmu posuzované osoby a ke snaze zvýšení příjmu vlastní prací. Dále je hodnocena možnost využití majetku, uplatnění nároků a pohledávek a dietního stravování. Výchozí hodnotou pro stanovení částky živobytí je existenční a životní minimum, které upravuje zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

3.6.2 DOPLATEK NA BYDLENÍ

Doplatek na bydlení je vedle příspěvku na bydlení další možností pomoci osobám, které i přes příspěvek na bydlení nemohou své náklady spojené s užíváním bytu hradit. Doplatek na bydlení lze využít i v případě, že příspěvek na bydlení nebyl z důvodu nestandardní formy bydlení poskytnut. Jedná se převážně o podnájemní byty, azylové domy, ubytovny nebo neplní podmínku trvalého pobytu k bytu, ve kterém žijí a hospodaří, a ke kterému mají nájemní vztah. Doplatek na bydlení tedy slouží osobám, které nejsou schopny svým příjmem, a případně příspěvkem na bydlení, pokrýt odůvodněné náklady na bydlení v tom rozsahu, aby jim zbývala alespoň částka na živobytí. Doplatek na bydlení je též dávkou nárokovou (obligatorní) v případech, kdy jsou splněny podmínky nároku na tuto dávku. Přestože je dávkou nárokovou, může orgán hmotné nouze vyhodnocovat situaci na základě správního uvážení. V tom případě se stává dávkou nenárokovou (fakultativní). Toto správní uvážení se použije v případech, kdy orgán hmotné nouze vyhodnotí situaci jako případ hodný zvláštního zřetele. Jedná se o typy bydlení jiného než obytného prostoru, části bytu apod.⁶⁶ Doplatek na bydlení je možné využít k poskytování pomoci u více typů a forem bydlení, než je tomu u příspěvku na bydlení. Je tomu tak z důvodu, že hmotná nouze, potažmo sociální pomoc, tvoří poslední záchrannou síť.

⁶⁵ Podle § 21 zákona č. 111/2006 Sb., Zákon o pomoci v hmotné nouzi [online], [cit. 2020-03-25]. Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>>

⁶⁶ Srov. BECK, Petr. *Zákon o pomoci v hmotné nouzi: Zákon o životním a existenčním minimu*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Praktický komentář, s. 129.

3.6.3 DÁVKA MIMOŘÁDNÉ OKAMŽITÉ POMOCI

Dávka mimořádné okamžité pomoci je jednorázovou dávkou, a kromě mimořádné okamžité pomoci z důvodů hrozby vážné újmy na zdraví, je dávkou nenárokovou.

Existuje celkem 6 typů mimořádné okamžité pomoci. Patří mezi ně pomoc osobám z důvodu hrozící vážné újmy na zdraví, postižení vážnou mimořádnou situací, úhrada nezbytného jednorázového výdaje, úhrada nákupu nebo opravy předmětu dlouhodobé potřeby, úhrada odůvodněných nákladů spojených se vzděláním nebo zájmovou činností nezaopatřených dětí a posledním typem je hrozící sociální vyloučení.

Pro přiznání mimořádné okamžité pomoci se nemusí osoba nacházet v hmotné nouzi stanovené pro příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení, ale samotná situace žadatele je tak specifická, že bez pomoci ze strany státu v rámci mimořádné okamžité pomoci ji nedokáže sama vyřešit. Všechny tyto typy nenárokových dávek jsou orgánem hmotné nouze poskytnuty v případech, že žadatel je uznán za osobu v hmotné nouzi na základě správního uvážení (§2 odst. 4 až 6). Výše dávky u každé z šesti typů je samostatně stanovena v zákoně o hmotné nouzi.⁶⁷

- **jednorázovost dávky** - pro žadatele znamená, že na základě žádosti bude dávka vyplacena pouze jednou, ovšem za podmínky, že mu bude dávka přiznána. Neznamená to ovšem, že by během roku či měsíce nemohla být dávka vyplacena znovu. Znamená to, že nezakládá nárok na opakování a vždy je za dané mimořádné situace nutné o dávku znovu požádat. Musí se vázat k určitému druhu a během kalendářního roku nesmí být vyčerpána maximální částka, která je zakotvená v ustanovení § 37 zákona o pomoci v hmotné nouzi.
- **nenárokovost dávky** - pro žadatele znamená, že je dávka přiznána tehdy, pokud orgán pomoci v hmotné nouzi rozhodne, že osoby, které podaly žádost, považuje za osoby v hmotné nouzi.
- **subsidiarita dávky** - znamená to, že dávka má být poskytnuta tehdy, pokud nelze nepříznivou situaci řešit jiným způsobem, např. využitím příjmů nebo majetků žadatele či jeho osob blízkých.

⁶⁷ Srov. BECK, Petr. *Zákon o pomoci v hmotné nouzi: Zákon o životním a existenčním minimu*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Praktický komentář, s. 175-178.

- **jedinost dávky** - mimořádná okamžitá pomoc je jedinou dávkou, kterou lze poskytnout pro řešení šesti různých situací vymezených zákonem o pomoci v hmotné nouzi.⁶⁸

3.7 VÝPLATA DÁVEK

Příspěvek na živobytí i doplatek na bydlení se vyplácí v měsíci, za který náleží. Termín výplaty si určuje orgán hmotné nouze. Mimořádná okamžitá pomoc se vyplácí bezodkladně. Znamená to, že dávky v hmotné nouzi slouží k okamžité spotřebě a na úhradu nákladů, které právě vznikly a k uspokojení potřeb, které právě nastaly. Na rozdíl od dávek státní sociální podpory, kde se příspěvky vyplácí zpětně a vypočítávají se z předchozího čtvrtletí. Žadatel si sám volí způsob výplaty, ovšem orgán hmotné nouze nakonec s přihlédnutím k situaci a potřebám žadatele a společně posuzovaných osob o způsobu výplaty rozhoduje.

Vyplácet je možné:

- v hotovosti,
- převodem na platební účet, který si určila oprávněná osoba, jiný příjemce dávky anebo zvláštní příjemce dávky,
- prostřednictvím poštovní poukázky,
- prostřednictvím poukázky na hmotnou pomoc v zařízení poskytujícím sociální služby,
- prostřednictvím poukázek, které opravňují k nákupu zboží v určené hodnotě,
- prostřednictvím poukázky na přímý odběr zboží ve stanovené hodnotě,
- přímou úhradou částek, ke kterým je příjemce dávky nebo společně posuzovaná osoba v hmotné nouzi zavázána.⁶⁹

Shrnutí:

Na základě sociální pomoci je lidem, kteří se ocitnou v chudobě, poskytována pomoc formou dávek hmotné nouze. Ty jim mají pomoci vrátit se do nezávislosti nebo je zabezpečí po dobu, než toho budou schopni. Dávky hmotné nouze jsou poskytovány individuálně osobám, které prokážou sociální potřebu, nízký příjem nebo nemajetnost.

⁶⁸ Srov. ŠABATOVÁ, Anna, Marek BLECHA, Jitka ČERNÁ, et al. *Dávky pomoci v hmotné nouzi*. Praha: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci s Wolters Kluwer ČR, [2017]. Stanoviska (Kancelář veřejného ochránce práv), s. 196-198.

⁶⁹ Podle § 43 zákona č. 111/2006 Sb., Zákon o pomoci v hmotné nouzi [online], [cit. 2020-03-25]. Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>>

Individuální přístup k osobám a zhodnocení jejich situace na úřadech práce je umožněno díky provádění sociální práce s každým jednotlivým klientem. V tomto smyslu bychom mohli o sociální práci hovořit jako o nástroji sociální politiky. V zákoně o hmotné nouzi je prostor pro vnímání „osoby“ a její situace jako neopakovatelné bytosti s jedinečnou lidskou důstojností. Je to pomoc, která předpokládá snahu člověka, ale ve chvíli, kdy se prokáže, že jeho sociální i majetkové poměry jsou vyčerpané a že si nedokáže pomoci sám, tak v těchto případech sociální pracovník nehodnotí minulost osoby, ale snaží se mu pomoci formou finančních prostředků, věci nebo formou sociálního poradenství. Jak již bylo zmíněno, zákon umožňuje rychlou pomoc, ale předpokládá, že člověk vyvinul maximální úsilí a aktivitu pomoci si sám či za pomoci svých blízkých. Dá se konstatovat, že zákon o hmotné nouzi s klientem, na základě výše uvedených podmínek, počítá jako s rozumným člověkem, který po vyčerpání svých možností, má na základě své přirozenosti právo požadovat pomoc a dále mu na základě toho musí být pomoc poskytnuta.

4 SOCIÁLNÍ POLITIKA A SOCIÁLNÍ PRÁCE

Počátkem dvacátého století došlo k oddělení sociální práce a sociální politiky od ostatních vědních disciplín. Sociální práce a sociální politika mají mnoho společných východisek, a proto si zůstávají blízkými. Jsou jimi lidská důstojnost, humanita, respekt ke klientovi, etika, legitimita a intervence. Cílem obou disciplín je sociální fungování a sociální integrace obyvatel.

Základním východiskem sociální práce je jednotlivec, skupina nebo komunita a základním východiskem sociální politiky je společnost v systémovém pojetí. Tyto odlišnosti obou disciplín se vzájemně doplňují a navazují na sebe.

Sociální politika vytváří opatření z důvodu situace ve společnosti, který nazýváme sociální problém. Důvodem pro intervenci v sociální práci je obtížná životní situace. Sociální práce se v rámci intervence zaměřuje na podporu schopnosti (capabilities), zvládacích schopností (coping) a v ovlivňování prostředí (environmentu). V sociální politice jde také o podporu schopností v souvislosti životních situací a individuálních možností zvládnutí situace. Důvodem pro zásah sociální politiky nebo jejím zaměřením či cílem je region, národ a nadnárodní úroveň. U sociální práce to je jednotlivec, skupina nebo komunita. Na region či lokalitu má vliv sekundárně.⁷⁰

Sociální politika a sociální práce jsou postaveny na mnoha společných teoriích, perspektivách a disciplínách. Mají společný jazyk a terminologii, jelikož se v sociálním systému překrývají. V předchozí kapitole byla sociální práce představena jako nástroj sociální politiky, ale možná by bylo vhodnější jí nazvat „bližším susedem“. Studium i praxe sociální práce jsou obrazem našeho celkového pohledu, kritického smýšlení a kritické praxe. Zahrnuje naše představy a hodnoty z nichž vyvozujeme profesionální hodnoty a představy. Projevem hodnot a představ jsou myšlenky, jak definovat sociální politiku. Jak se mění svět, život a celá společnost, tak se mění náš pohled na sociální politiku a zároveň na sociální práci.⁷¹

⁷⁰ Srov. MATOUŠEK, Oldřich, Alois KŘIŠŤAN, Libor MUSIL a Martin SMUTEK. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 166.

⁷¹ Srov. Tamtéž, s. 167.

4.1 SOCIÁLNÍ PRÁCE

Sociální práce je společensko-vědní disciplína i oblast praktické činnosti, jejímž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů. Je i uměním, které vyžaduje veškerou škálu dovedností.⁷² V oblasti sociální práce jde dále o porozumění pro potřeby druhých a schopnost pomáhat lidem. Sociální práce je i vědou, neboť disponuje teoriemi. Opírá se jednak o rámec společenské solidarity a také o ideál naplňování individuálního lidského potenciálu. Sociální pracovníci pomáhají skupinám, jednotlivcům, rodinám i komunitám dosáhnout nebo navrátit způsobilost k sociálnímu uplatnění neboli sociálnímu fungování ve společnosti. Pomáhají též utvářet příznivé společenské podmínky.⁷³

Sociální práce jako profesionální pomoc je právě typická tím, že se dostává ke slovu v případech, kdy ostatní způsoby, jakými lidé běžně řeší své problémy, selhávají, nebo nejsou dosažitelné ať z osobních či společenských důvodů. Nejsou to obvyklé situace v životě člověka, kdy potřebuje profesionální pomoc, neboť běžné problémy řeší sám za přispění svého okolí, přátel.⁷⁴

4.2 SOCIÁLNÍ PORADENSTVÍ V HMOTNÉ NOUZI

V neobvyklých situacích, ve kterých se člověk ocitne náhle a jsou-li to navíc situace těžké a problematické, kdy hrozí, např. vážná újma na zdraví nebo hrozí tzv. ztráta střechy nad hlavou, je nejvhodnější dostat se rychle k informacím. Jak jednat, co udělat, vědět na co má člověk nárok a jaké mu z toho plynou povinnosti. Kromě toho, že zákon o hmotné nouzi upravuje poskytování pomoci osobám, které se ocitly v nepříznivé životní situaci prostřednictvím dávek, nezapomíná právě ani na nárok každé osoby čerpat sociální poradenství.

Pro účely potřeb pomoci v hmotné nouzi je sociální poradenství považováno za poskytnutí potřebných informací přispívajících k řešení nepříznivé sociální situace osob, která je charakteristická nedostatkem peněžních i věcných prostředků k uspokojování základních životních potřeb. Vymezení základního sociálního poradenství je upraveno v zákoně o sociálních službách, jelikož zákon o pomoci

⁷² Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013, s. 11.

⁷³ Srov. Tamtéž, s. 213.

⁷⁴ Srov. ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*, s. 9.

v hmotné nouzi obsah základního sociálního poradenství nedefinuje. Z poznatků ochránce práv a z praxe lze vyvodit, že sociální pracovník by měl minimálně zajišťovat základní sociální poradenství v rozsahu zjišťování informací o celkové situaci člověka, vyhodnotit je a doporučit mu vhodné kroky k řešení nedostatků finančních prostředků na zajištění živobytí a bydlení. V tomto smyslu se sociální poradenství na hmotné nouzi vztahuje na tyto oblasti:

- zajištění bydlení - pro takové poradenství má sociální pracovník na hmotné nouzi k dispozici adresy ubytoven, azylových domů nebo na základě spolupráce s obcemi může poskytnout informaci o možnosti získání obecního bytu v daném místě, může čerpat z místních inzerátů nabídky tržních bytů apod.,
- řešení nezaměstnanosti - pracovník dokáže poskytnou informace týkající řešení nezaměstnanosti včetně podmínek vstupu do evidence uchazečů o zaměstnání a podpory ve nezaměstnanosti,
- řešení vyživovací povinnosti,
- dluhové poradenství, které obsahuje exekuce a oddlužení - sociální pracovník má k dispozici kontakt na bezplatné právní poradny a pracovníky obecního úřadu obce s rozšířenou působností,
- sociální dávky - sociální pracovník by měl být schopen poradit ohledně pojistných dávek (důchodu, nemocenských dávek, ošetřovného, peněžité pomoci v mateřství) i nepojistných dávek (státní sociální podpory, dávek hmotné nouze, dávek osob se zdravotním postižením) ve vazbě na konkrétní situaci klienta.⁷⁵

Důvěra mezi sociálním pracovníkem a klientem je předpokladem pro správné poradenství. Na základě Etického kodexu, ve kterém jsou shromážděny etická pravidla chování sociálních pracovníků, platí, že sociální pracovník jedná s účastí, empatií a péčí.⁷⁶

4.3 SOCIÁLNÍ PRÁCE S OSOBOU V HMOTNÉ NOUZI

Také sociální práce s klienty je nedílnou součástí pomoci v hmotné nouzi. Na úřadech práce jí jsou povinni vykonávat zaměstnanci zařazení do pracovní pozice jako sociální

⁷⁵ Srov. ŠABATOVÁ, Anna, Marek BLECHA, Jitka ČERNÁ, et al. *Dávky pomoci v hmotné nouzi*. Praha: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci s Wolters Kluwer ČR, [2017]. Stanoviska (Kancelář veřejného ochránce práv), s. 41.

⁷⁶ Srov. Tamtéž, s. 42.

pracovníci. Sociální práci vykonávají s příjemci dávek, kteří se nachází ve stavu hmotné nouze déle než tři kalendářní měsíce, s výjimkou nezaopatřených dětí.

Sociální pracovníci orgánu hmotné nouze provádí dle zákona o hmotné nouzi tyto činnosti:

- shromažďují a analyzují údaje potřebné pro posouzení situace,
- ve spolupráci s osobami v hmotné nouzi se hledají řešení jejich situace,
- při řešení situace používají metody a postupy, které jsou pro tyto osoby vhodné,
- vedou nezbytnou dokumentaci o metodách, postupech, ukončení a zhodnocení spolupráce,
- spolupracují s ostatními zaměstnanci orgánu hmotné nouze a v souvislosti s tím umožňují kontrolu metod a postupů,
- spolupracují s ostatními provozovateli sociálních služeb, s poradenskými zařízeními a organizacemi, které se podílí na řešení situace osoby v hmotné nouzi.⁷⁷

4.4 ETICKÉ ASPEKTY SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA

Základem i předpokladem veškerého jednání sociálního pracovníka je etický přístup, který nabyt výchovou a vzděláním. Znalost etiky dává sociálním pracovníkům větší možnosti v „umění“ hledat dobro pro klienta (osobu), kterou dokáže vidět jako opravdovou, jedinečnou individualitu, o které ví, že je bio-psycho-sociální bytostí. Etika je nauka o lidském jednání, je to reflexe lidské praxe z hlediska společenské či individuální přijatelnosti nebo z hlediska správnosti, které odráží všeobecné etické předporozumění. Zabývá se studiem mravního chování, citění a rozhodování.⁷⁸ Otázky dobra a zla patří k nejstarším otázkám filozofie.⁷⁹ A jsou to otázky nesnadné, protože co je dobré pro jednoho, nemusí být dobré pro druhého, jelikož tento význam se při jednání s člověkem mění podle okolností. Jednou z okolností jsou normy v kultuře, kde sociální pracovník i klient žijí, je to místo, kde se situace odehrává, neboť ta je ovlivněna kulturními odlišnostmi.⁸⁰ Další okolností, která jednajícího, v našem případě sociálního pracovníka a klienta, ovlivňuje v pohledu „co je pro koho dobré“, jsou jeho vlastní více či méně uspořádané hodnoty, za kterými jde a pro které

⁷⁷ Podle § 63 - § 65 zákona č. 111/2006 Sb., Zákon o pomoci v hmotné nouzi [online], [cit. 2020-03-25]. Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>>

⁷⁸ Srov. FISCHER, Ondřej a René MILFAIT. *Etika pro sociální práci*, s. 11.

⁷⁹ Srov. SPAEMANN, Robert. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 9.

⁸⁰ Srov. Tamtéž, s. 10-13.

chce tak či jinak jednat a které mu stojí za úsilí.⁸¹ Sociální pracovníci sdílejí společné hodnoty, které jsou obsaženy v etickém kodexu. Kromě toho je najdeme v podtextu všech etických teorií. Důležité jsou proto, že určují povahu sociální práce i povahu vztahu mezi sociálním pracovníkem a klientem, ovlivňují metodu sociální práce a jsou klíčové při řešení etických dilemat. Jsou na nich založeny principy práce s klienty.⁸² Aby sociální pracovník rozlišil, co je pro koho dobré, je nutné, aby byl vzdělaný kromě etiky ještě v dalších oborech, jako je psychologie, sociologie, pedagogika a dalších disciplínách, které jsou pro výkon sociální práce potřebné. V oblasti sociální práce jde o porozumění pro potřeby druhých a schopnost pomáhat lidem.⁸³

Sociální pracovník by měl být vzdělaný expert, který se ve výše uvedených disciplínách orientuje, jelikož poskytuje informace, rady, zastupuje, pracuje s klienty a poskytuje odborné služby. Jeho profesionalita nebo odbornost se vyznačuje tím, že na základě svých znalostí z různých oborů je schopen diagnostikovat konkrétní potřeby, konkrétního člověka, navrhnout tak řešení a odkázat klienta na příslušné odborníky. Pro výkon své činnosti musí splňovat podmínky vzdělání dle zákona o sociálních službách 108/2006 Sb.⁸⁴ Jsou jimi plná svéprávnost, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a odborná způsobilost. V zákoně je také uveden výčet pracovních činností, které sociální pracovník vykonává.

Hlavní náplň sociálního pracovníka oddělení hmotné nouze jsou na základě dlouholetých zkušeností následující: hlavní náplní práce je sociální poradenství, přijímání, zpracování a vyhodnocování žádosti dávek pomoci v hmotné nouzi. Po podání žádosti následuje šetření v místě z důvodu vyhodnocení sociální a majetkové situace. Kontroluje se, zda klientem doložené dokumenty odpovídají skutečnosti. Po třech měsících je prováděno sociálního šetření, zda nedochází ke zneužívání dávek pomoci v hmotné nouzi a zda se rodina, jednotlivec či skupina lidí, které společně žijí a hospodaří, nedostala do ještě hlubší nouze a nastavují se cíle práce pro pomoc vyvedení klienta ze stavu hmotné nouze. Probíhá spolupráce se sociálními odbory obcí s rozšířenou působností a sociálními pracovníky z neziskových organizací.

⁸¹ Srov. SPAEMANN, Robert. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 34.

⁸² Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*, s. 33.

⁸³ Srov. Tamtéž, s. 11.

⁸⁴ Srov. Tamtéž, s. 179-180.

Předpoklady pro sociální práci na hmotné nouzi kromě povinného vzdělání dle zákona o sociálních službách 108/2006 Sb.⁸⁵ jsou z vlastní zkušenosti potřebné také tyto vlastnosti a dovednosti:

- empatie
- komunikativnost
- zvládání zátěžových situací
- naslouchání
- pochopení
- citová vyrovnanost a stálost
- umění jednat s lidmi
- smysl pro spravedlnost
- důvěryhodnost
- zvládání duševní hygieny
- rozumět metodickým postupům
- neustálé doplňování znalostí sebevzděláním
- zvládání administrativních postupů

4.5 KOMPETENCE SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA

Slovo kompetence můžeme chápat jako schopnost naplnit požadavky, např. požadavky povolání nebo jiné. Kompetentní je ten, kdo je vybaven pravomocí a je schopen ve svém povolání jednat v souladu se svou rolí na základě znalosti a schopnosti reflektovat adekvátně kontext a aplikovat hodnoty. Důležité je přitom vědět, co dělám a proč to dělám.⁸⁶ Sociální pracovník, který je kompetentním v dané situaci zasáhnout ohledně pomoci či podpory klienta, disponuje těmito schopnostmi a dovednostmi:

- rozvíjí účinnou komunikaci
- orientuje se a plánuje postupy
- podporuje a pomáhá k soběstačnosti
- poskytuje služby
- přispívá k práci organizace

⁸⁵ Zákon č. 108/2006 Sb., Zákon o sociálních službách [online], [cit. 2020-03-25]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

⁸⁶ Srov. HAVRDOVÁ, Zuzana. *Kompetence v praxi sociální práce: metodická příručka pro učitele a supervizory v sociální práci*, s. 41.

- snaží se o odborný růst

Sociální pracovník by měl umět dokázat mobilizovat zdroje různých druhů. Může se jednat o přirozený systém podpory prostřednictvím rodiny, přátel, známých, místní komunity, zaměstnavatelů, státu či vzdělávací instituce. Proto je velmi důležité, že sociální pracovníci jsou univerzálně připraveni a všestranně orientováni. Specialista na určitou metodu či nějaký vlastní okruh by s největší pravděpodobností nedokázal pomáhat tak efektivně.⁸⁷

4.6 POVINNOSTI SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA HMOTNÉ NOUZE

Jednou ze základních povinností sociálního pracovníka dle článku 4 Mezinárodního etického kodexu sociálních pracovníků⁸⁸ je respektování důstojnosti člověka a jeho podpora a ochrana jeho integrity.

Pro naplnění této povinnosti to znamená:

- respektovat právo na sebeurčení člověka
- podporovat jeho právo na participaci
- s každým člověkem jednat jako s celostní bytostí
- určit a rozvinout jeho silné stránky

Zodpovědný sociální pracovník by měl principy etického kodexu ve své praxi dodržovat přesto, že etický kodex není právně závazný pro výkon práce sociálního pracovníka.⁸⁹

4.7 PRAXE SOCIÁLNÍ PRÁCE

Ochránce práv nabízí tzv. desatero dobré praxe, jehož cílem je přiblížit sociálním pracovníkům, jak on nahlíží na sociální práci a co od nich v praxi očekává. Jde o činnost, kde nestačí mít pouze chuť a odhodlání pomáhat, ale jde především o činnost, která vyžaduje odbornost, vzdělávání a osobní rozvoj. Zároveň je potřeba, aby sociální práce byla zaměstnavateli zajišťována v důstojných pracovních podmínkách a řádně finančně ohodnocena, jelikož je to práce náročná. Často je však bývá zaměstnavateli i klienty nedocenená. Nastane-li situace, kdy se sociální

⁸⁷ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013, s. 16.

⁸⁸ Mezinárodní etický kodex [online], [cit. 2020-03-25]. Dostupné z: <http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/mezinarodni_eticky_kodex.pdf>

⁸⁹ Srov. ŠABATOVÁ, Anna, Marek BLECHA, Jitka ČERNÁ, et al. *Dávky pomoci v hmotné nouzi*. Praha: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci s Wolters Kluwer ČR, [2017]. Stanoviska (Kancelář veřejného ochránce práv), s. 265-266.

pracovník musí rozhodovat mezi zájmy klientů a zaměstnavatele, musí zaměstnavatel respektovat etický kodex sociálního pracovníka a z něj plynoucí principy sociální práce. Zmíněné desatero ochránce práv cílí na činnost sociálních pracovníků obcí s rozšířenou působností k řešení klientovy nepříznivé situace, sociálnímu začleňování osob a dále ho cílí na činnost sociálních pracovníků Úřadu práce České republiky při řešení situací osob v hmotné nouzi.⁹⁰

Desatero dobré praxe publikované veřejným ochráncem práv dne 28.7.2017:⁹¹

- 1. Garance pomoci** - podle bydliště nebo místa kde vznikl klientův problém, pomáhá sociální pracovník těmto osobám v nepříznivé životní situaci. Sociální pracovník může být jedinou a poslední možností na koho se klient mohl obrátit. Každá osoba má nárok na základní sociální poradenství při řešení své situace nebo jejímu předejití.
- 2. Proaktivní přístup** - osoby v nepříznivé situaci sociální pracovník sám aktivně vyhledává a snaží se aktivně reagovat na informace od klienta, které mohou napovídat o tom, že se některá osoba v nepříznivé situaci nachází. Sociální pracovníci by se měli vzájemně informovat o tom, že se určitá osoba může ocitnout v nepříznivé situaci.
- 3. Respekt k jedinečnosti a důstojnosti člověka** - jde o to, že sociální pracovník musí respektovat důstojnost každého člověka, jeho soukromí, původ, etnickou příslušnost, rasu, barvu pleti, mateřský jazyk, ekonomickou situaci, věk, zdravotní stav, sexuální orientaci, náboženské a politické přesvědčení. Garantuje mlčenlivost, nesoudí a neodsuzuje.
- 4. Komplexnost** - sociální pracovník chápe a řeší klientův problém komplexně. Klienta vede sociální pracovník k uvědomění si vlastní odpovědnosti, sociální situace, včetně rozeznání příčin. Nabízí mu řešení situace, zároveň ho však upozorňuje na úskalí těchto řešení. Sociální pracovník spolupracuje s ostatními pracovníky, které se na řešení jeho situace podílí.
- 5. Respekt k přáním klienta** - klient je ten, kdo definuje své potřeby a přání. Sociálním pracovníkem je veden ke schopnosti vyhodnotit, zda jeho cíle jsou reálné, podporuje ho, provází a pomáhá v nalezení řešení situace.

⁹⁰ Srov. ŠABATOVÁ, Anna, Marek BLECHA, Jitka ČERNÁ, et al. *Dávky pomoci v hmotné nouzi*. Praha: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci s Wolters Kluwer ČR, [2017]. Stanoviska (Kancelář veřejného ochránce práv), s. 266.

⁹¹ ŠABATOVÁ, A., *Desatero dobré praxe sociální práce*. [online]. 2017 [cit. 2020-01-10]. Dostupné z: <<http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/5286>>

- 6. Posílení schopnosti klienta** - sociální pracovník vede klienta k tomu, aby dokázal sám navrhovat kroky k řešení jeho nepříznivé situace. Podporuje ho v tom, motivuje a kontroluje, zda tyto kroky klient dodržuje. Jestliže klient nespolupracuje, snaží se sociální pracovník hledat zdroj motivace.
- 7. Odborný výkon sociální práce** - sociální pracovníci uplatňují odborné znalosti a volí metody sociální práce, které se pro danou praxi nejvíce hodí. Pro výkon sociální práce je zaměstnavatel povinen vytvořit dostatečné podmínky
- 8. Sociální pracovník v roli obhájce klienta** - sociální pracovník hájí zájmy klienta i přesto, že by se mohl sám dostat do konfliktu se svým zaměstnavatelem či kolegy.
- 9. Sociální práce s prostředním klienta** - sociální pracovník se soustředí jak na jednotlivce, tak na jeho prostředí, ve kterém žije, které ho obklopuje. Jelikož předmětem sociální práce je fungování člověka v tomto prostředí. Sociální pracovník klienta povzbuzuje a posiluje v jeho odhodlání a schopnostech hájit své zájmy a práva.
- 10. Vedení dokumentace** - práci s klientem sociální pracovník pečlivě dokumentuje v listinné podobě i v informačním systému, aby bylo umožněno sledování případu, vyhodnocování provedených kroků, hledání příčin neúspěchu a vyhodnocovat úspěšnost plnění cílů. Vedení dokumentace je nutné pro to, aby mohl s klientem pracovat také jiný sociální pracovník, např. jako zástup v případě sporu mezi klientem a sociálním pracovníkem.⁹²

4.8 CÍLOVÉ SKUPINY

Cílová skupina, se kterou se sociální pracovník na hmotné nouzi dostane do kontaktu, je velmi široká. Můžeme uvést, např. rodiny, seniory, uživatele drog, osoby bez přístřeší, nezaměstnaní, duševně nemocní, zdravotně znevýhodnění. Dá se konstatovat, že osoby, které prohlásí, že společně žijí a hospodaří, mohou vytvořit strukturu z těchto vyjmenovaných skupin. Sociální pracovník potom pracuje v rámci sociální práce s takto utvořenou skupinou osob.

⁹² Srov. ŠABATOVÁ, Anna, Marek BLECHA, Jitka ČERNÁ, et al. *Dávky pomoci v hmotné nouzi*. Praha: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci s Wolters Kluwer ČR, [2017]. Stanoviska (Kancelář veřejného ochránce práv), s. 267-269.

4.9 METODY A TECHNIKY SOCIÁLNÍ PRÁCE NA HMOTNÉ NOUZI

Z pohledu praxe a zkušeností na oddělení hmotné nouze, probíhá při každém kontaktu s klientem rozhovor, ve kterém se využívají otázky lineární i nelineární. V průběhu rozhovoru je důležité naslouchání a plynule se přechází do poradenství. Vždy je nutné si ověřovat, zda otázkám, a i pohledu na věc, rodina nebo jednotlivec rozumí. Nejčastěji je nutné si ověřovat, zda pochopil, na jakou instituci se má obrátit. Důležité je držet se profesionálních zásad komunikace s klientem. Důležitá je také návštěva v přirozeném prostředí klienta. Jedná se o sociální šetření a šetření v místě. Jsou to metody, kterými se kontroluje využívání dávek, sociální a majetkové poměry rodiny a vytyčují se další cíle sociální práce.

Přístup sociálního pracovníka na hmotné nouzi je spíše poradenský a podpůrný.

Hlavní zásadou sociální intervence s rodinou, která se ocitla v hmotné nouzi, je vnímat rodinu jako celek. Pomoci rodině hledat způsoby, kterými by se její situace mohla zlepšit, ale akceptovat přitom její možnosti, schopnosti a právo řešit problém vlastní silou a tyto návrhy rodiny akceptovat. To samé platí u jednotlivců.

Zakončení práce s klienty hmotné nouze může nastat v případech, kdy o to rodina požádá, tzn. na vlastní žádost - žadatel o dávku nechce vysvětlovat důvody ukončení spolupráce a pobírání dávek hmotné nouze. Další situace nastává v případech, kdy je rodině z nějakého důvodu ukončena výplata dávek hmotné nouze. Například nespolečné (tedy na základě prokazatelného nesplnění výzvy) z důvodu vysokých příjmů či odstěhování na jiné příslušné pracoviště úřadu práce.

Shrnutí:

Na základě toho, že se společnost v rámci sociální politiky a sociální práce stará o jednotlivce i společenská uskupení, vzala na vědomí fakt, že osoba potřebuje společnost a společnost musí osobu vnímat jako jedinečnou. Zde se potvrzuje vědomí individuální a sociální stránky člověka osoby, jež se vzájemně ovlivňují a doplňují.

5 KAZUISTIKY

V diplomové práci byla věnována pozornost vymezení osoby v hmotné nouzi. Bylo vysvětleno, že zákon č. 111/2006 Sb. vymezuje pouze vlastnosti a znaky osob, které v hmotné nouzi jsou nebo naopak nejsou a definicí pojmu či stavu hmotné nouze se nezabývá. V §2 zákona o hmotné nouzi je obsaženo tzv. pozitivní vymezení. V tomto paragrafu jsou stanoveny situace, ve kterých když se osoba ocitne, pak se považuje za osobu v hmotné nouzi přímo ze zákona. Orgán pomoci v hmotné nouzi tento stav pouze deklaruje. V jiných ojedinělých případech nechává zákon na správním uvážení orgánu hmotné nouze, zda bude osobu považovat za osobu v hmotné nouzi či nikoliv. Připomeňme si, že stav hmotné nouze je situace, ve které se nachází jednotlivec, rodina, popř. skupina, kteří nemají dostatečné příjmy, aby byli schopni zajistit základní výdaje na živobytí a na bydlení. Zároveň to neumožňují ani jejich sociální a majetkové poměry.

Paragraf 3, kde jsou definovány osoby, které se za osoby v hmotné nouzi nepovažují, můžeme nazvat negativním vymezením pojmu. Opět lze v tomto paragrafu nalézt konstatování, že taková osoba, která se za osobu v hmotné nouzi nepovažuje, může být na základě správního uvážení považována za osobu v hmotné nouzi a díky této možnosti mohou orgány pomoci v hmotné nouzi pomoci i těm osobám, které definiční znaky dle paragrafu nesplňují. S ohledem však na další okolnosti konkrétního případu by však důsledky aplikace zákona byly nepřiměřeně tvrdé.⁹³

Využití správního uvážení bude v diplomové práci představeno na základě dvou kazuistik, které byly řešeny sociálním pracovníkem v nedávné době. Znamená to, že do takových situací se v současné době lidé dostávají a sociální pracovníci, kteří jsou zároveň úředníky, o nich rozhodují.

V jedné kazuistice se bude jednat o jednotlivce a v druhé kazuistice se bude jednat o rodinu s osamělou matkou. Jména v kazuistikách byla z důvodu ochrany osob změněna.

V třetí kazuistice se bude jednat o etická dilemata sociálního pracovníka, které řešil při sociálním poradenství s ukázkou praktických dopadů.

⁹³ Srov. ŠABATOVÁ, Anna, Marek BLECHA, Jitka ČERNÁ, et al. *Dávky pomoci v hmotné nouzi*. Praha: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci s Wolters Kluwer ČR, [2017]. Stanoviska (Kancelář veřejného ochránce práv), s. 92-97.

5.1 KAZUISTIKA - LENKA

Lenka byla invalidní ve třetím stupni invalidity a neměla nárok na výplatu dávky z důchodového zabezpečení. Proto byla dle §3 odst. 1 písm. a) zákona o hmotné nouzi a na základě sociálních a majetkových poměrů uznána za osobu v hmotné nouzi. Jednoho dne bylo kontrolou spisu zjištěno, že klientce skončila platnost posudku invalidity třetího stupně, který sloužil jako podklad pro výplatu dávek pomoci v hmotné nouzi (příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení). V posudku o invaliditě byla uvedena diagnóza Reziduální schizofrenie s defektem osobnosti. Označuje se tak chronická, na léčbu příliš nereagující, forma schizofrenie. Naštěstí nebyla diagnóza ve spise pro přečtení znečitelněna, jak je nařizováno u zdravotních dokumentů. Zřejmě se to nestihlo udělat. Jednání s klientkou diagnózu pouze potvrdilo. Bylo jasné, že si nebude umět posudek zařídit, že neví, o čem je řeč, a že nedokáže domyslet důsledky „vypadnutí“ z dávek hmotné nouze, mající dopad například na zdravotní pojištění. Bylo zjištěno, že v programu nebyl posudek o invaliditě omezen, a proto se již půl roku vyplácelo bez jeho platnosti. Klientka v tom období již docházela na úřad pravidelně, neboť musela vyzvedávat poukázky. Neměla telefon a komunikace s ní byla vždy stručná a strohá. Klientka by neměla být dle zákona o hmotné nouzi považována za osobu v hmotné nouzi, protože nesplňovala podmínky. Na základě ukončení posudku již nesplňovala výjimku, kterou § 3 odst.1 písm. a) vyjmenovává. Situace jí byla vysvětlena a ona slíbila, že požádá lékaře o posouzení, ale nestalo se tak. V této situaci začalo pro sociálního pracovníka dilema.

Formulace dilematu:

- Podle zákona o hmotné nouzi je možné zaslat výzvu s poučením, že pokud klientka do osmi dnů nedoloží požadované dokumenty, které budou osvědčovat skutečnost, že je i nadále osobou v hmotné nouzi, bude jí dávka zastavena nebo odejmuta a následně tak provést. Tedy postupovat striktně dle zákona, neudělat nic špatně, ale ani navíc. V tomto případě by se žena, která by důsledky takového rozhodnutí nedokázala domyslet, dostala ve své nemoci ještě do větších problémů, než byl stav hmotné nouze, který byl řešen dávkami. S největší pravděpodobností by přišla o bydlení, protože by nebyla schopná ho zaplatit. Nebyla by zdravotně pojištěna, jelikož toto pojištění plyne z uznání

osoby v hmotné nouzi orgánem hmotné nouze a v neposlední řadě by neměla zajištěno živobytí. Pokud by se sociální pracovník rozhodnul řešit problém tímto způsobem, čistě úředním doručením dokumentů (výzvy), byla by to pro něho cesta jistě rychlejší.

- Další možností bylo zahájit sociální práci s klientkou. Vyplnit standardizovaný záznam sociálního pracovníka a dát podnět na sociální odbor městského úřadu, aby klientce s vyřízením posudku pomohl a prozatím využít právě institutu správního uvážení a klientku do doby, než se posudkový lékař vyjádří uznat za osobu v hmotné nouzi dle § 3 odst. 3 zákona o pomoci v hmotné nouzi. Nastíněný postup je ovšem velmi časově náročný. O každém kroku musí sociální pracovník vést dokumentaci, a každý tento krok, pro který se rozhodne, mít adekvátně odůvodněný před nadřízenými orgány.

Řešení situace:

Řešení situace je spíše na každém referentovi nebo sociálním pracovníkovi. Není v rozporu se zákonem poslat výzvu a dávku odejmout. Jako dilema tato vybraná cesta vůbec nemusí být vnímána, protože zákon se tím neporušuje, spíše naopak naplňuje. Klientka byla svéprávná a ve spise bylo založeno od ní podepsané poučení o jejích právech a povinnostech. Navíc při rozhodnutí v tomto smyslu nemůže vlastně pracovník udělat chybu nebo zapříčinit přeplatek a na základě správního řádu nemůže nikdo pracovníka napomenout pro nečinnost. Pokud se ovšem případem zabývá sociální pracovník, kterému je blízký etický kodex, a navíc má možnost s touto osobou jednat a přečíst si diagnózu, pak se pochopitelně ujme pro něho zdlouhavějšího a složitějšího řešení situace. Ovšem jeho svědomí je „čisté“ a využívá etický přístup v hledání dobra pro klientku, kterou dokáže vidět jako jedinečnou individualitu s jejími všemi složkami osobnosti. Nehodnotí její stav a neptá se proč došlo k propadnutí doby platnosti posudku. Neptá se, proč jí nepomohl jiný kolega, který měl na starosti její spis a situaci již dříve, proč se o takovou osobu nezajímá více lékař, proč již dříve nezasáhl sociální odbor města. Řešení nastalé situace vidí z hlediska morálky a individuální přijatelnosti, protože má pro vyřešení situace k ruce nejen pozitivní zákon (zákon o hmotné nouzi 111/2006 Sb.) a vzdělání, ale také etické předporozumění.

Etická reflexe řešení:

Pokud se v podobných případech na pracovišti rozhodne zaměstnanec řešit problém pro něj tím jednodušším způsobem (striktně dle možnosti zákona), může to pro takového klienta znamenat, že se dostane do těžké životní situace, i když si to nějaký čas nebude uvědomovat. Klient většinou nedokáže vyhodnotit situaci v souvislostech. Nemusí například vůbec vědět, že je potřeba řešit více budoucnost nebo pojištění a udržet si bydlení. Obzvlášť v případě, kdy je mu dávka na bydlení vyplácena přímou úhradou na účet pronajímatele. V tomto případě byla vybrána možnost využití správního uvážení a klientka byla do doby vypracování nového posudku o invaliditě uznána orgánem hmotné nouze za osobou v hmotné nouzi.

O spolupráci byla požádána sociální pracovnice z městského úřadu. Dále bylo dáno na vědomí pojišťovně, že přesto, že platnost posudku skončila, klientce jsou nadále vypláceny dávky v hmotné nouzi a na základě toho jí plyne zdravotní pojištění. Jak sociální pracovník předvídal na základě diagnózy klientky, byl jí posudek ve třetím stupni invalidity vystaven zpětně a tentokrát natrvalo. Tato informace byla okamžitě poskytnuta zdravotní pojišťovně. Pokud by klientce byly dávky hmotné nouze odejmuty a našel by se z jejího okolí někdo, kdo by jí v tomto čase půjčil finanční hotovost, je třeba zmínit fakt, že o dávky hmotné nouze nelze žádat zpětně. Navíc sociální a majetkové poměry žadatelky jí neumožňovaly řešit situaci vlastní silou. Znamená to, že sociálním pracovníkem bylo ověřeno, že žadatelka nemá žádnou rodinu, ani jiné možnosti.

U Lenky bylo sociálním pracovníkem, stejně jako u všech osob v hmotné nouzi, potvrzeno, že na základě svých sociálních a majetkových poměrů není schopna pomoci si sama. Z kazuistiky je k tomu navíc patrné, že míra odpovědnosti pomoci si co nejvíce vlastní silou byla snížena o rozměr její diagnózy. Je jasné, že klientka nemá stejné šance a možnosti jako jiný zdravý jedinec (zhodnocení principu subsidiarity). Dále se nedokázala svým přičiněním podílet na vyřešení své situace, protože jí vůbec nerozuměla. Kdyby jí rozuměla, dokázala by si svůj posudek hlídat a do takové situace by se vůbec nedostala. Proto nebylo ani možné očekávat, že se bude spolupodílet na vyřešení situace nebo snad pochopení, že takovým situacím je potřeba předcházet (zhodnocení principu participace). Bylo vhodné použít institut správního uvážení a uznat jí osobou v hmotné nouzi. Našlo se pravidlo, které na základě spravedlnosti, což je měřítko mezilidských vztahů a mravní a náboženská hodnota, pomohlo v její

obtížné situaci (zhodnocení principu spravedlnosti). Lenka je i přes svou nemoc osobou s jedinečnou lidskou důstojností, která má na základě své přirozenosti právo na pomoc, aby její život byl zachován v podobě, která je pro danou společnost normou. Svou existencí, stejně jako všichni ostatní, je závislá na druhých a na život ve společnosti jako celku (zhodnocení principu solidarity). Lence byla přiznána její přirozená práva na důstojný život a dostalo se jí pomoci ohledně budoucnosti. Lenka by na základě vyřešení situace již nikdy neměla dostat do podobného problému.

5.2 KAZUISTIKA - MARTINA

Martina byla žadatelkou o dávky v hmotné nouzi, o které požádala na určitém kontaktním pracovišti. Dále byla matkou pěti nezaopatřených dětí a zároveň samoživitelkou. Do určité doby žila u svých příbuzných, ale pak už zřejmě nebylo možné u nich přebývat, tak si Martina přes sociálního pracovníka neziskové organizace zajistila bydlení v azylovém domě v jiném kraji. Došlo tedy k přestěhování jejího spisu (nově podaných žádostí o dávky v hmotné nouzi) na jiné kontaktní pracoviště do jiného kraje, dle adresy azylového domu. Sociální pracovník na novém kontaktním pracovišti měl o výši dávky rozhodnout a vyplácet. Sociálnímu pracovníkovi trvalo dlouhé hodiny se ve spise zorientovat. Výše částek příspěvku na živobytí a doplatku na bydlení, které určoval informační systém při vyhodnocení stále nepokrývaly ani živobytí rodiny ani náklady na azyl. Bylo potřeba důsledně překontrolovat všechny možnosti, které zákon nařizuje pro přiznání plné výše živobytí. Výsledkem bylo zjištění, že matce pěti dětí systém nezapočítává částku živobytí její osoby a dalších čtyř nezaopatřených dětí. Jinými slovy systém jí a její děti (kromě nejmladšího) nepovažoval za osoby v hmotné nouzi přesto, že neměla žádný příjem a její sociální a majetkové poměry jí neumožňovaly překonat stav hmotné nouze vlastními silami. Bylo zjištěno, že v předchozím měsíci jí byly dávky v hmotné nouzi odejmuty z důvodu nesplnění povinnosti na základě zákona o hmotné nouzi 111/2006 § 49 odst. 5. Jak bylo již v diplomové práci zmíněno, jedná se o odejmutí dávky na základě toho, že osoba ve lhůtě stanovené příslušným orgánem nesplnila povinnost jím ukládané. Z toho důvodů přestala být tedy dle zákona o hmotné nouzi osobou v hmotné nouzi na základě § 3 odst. písm. h.), který stanoví, že taková osoba nebo s ní společně posuzované osoby nejsou osobami v hmotné nouzi po dobu 3 kalendářních měsíců následujících po kalendářním měsíci, ve kterém byla dávka odejmuta. Je to tzv. sankční odejmutí.

Částku živobytí na základě zákona systém spočítal pouze na jedno dítě, protože toto dítě nebylo v době odejmutí v okruhu společně posuzovaných osob, jelikož se právě narodilo. Pro žadatelku by to znamenalo, že nemá šanci uhradit náklady na živobytí své a svých pěti nezaopatřených dětí a dále by pro ni bylo nemožné uhradit náklady spojené s užíváním bytu, v tomto případě azylového domu.

Formulace dilematu

- V danou chvíli by nemuselo bránit nic tomu rozhodnout dle zákona o pomoci hmotné nouzi. Některý kolega z jiného kontaktního pracoviště vyzval žadatelku v předešlých dávkách hmotné nouze, aby osvědčila skutečnosti. Ona tak neučinila, a proto vydal rozhodnutí o tzv. sankčním odejmutí. Stačilo by tedy akceptovat po další tři měsíce po sobě jdoucí toto jeho rozhodnutí a žadatelce dávku vyplatit pouze ve výši živobytí jejího právě narozeného syna, které v té době činilo 1 740,- Kč, protože tento syn v době rozhodnutí odejmutí nebyl na světě, proto se ho sankce netýká.
- Nebo si sociální pracovník položí otázku, co se přihodilo a co s touto rodinou bude? Kdo jim pomůže? Proč byla matka vyzvána k doložení určitých skutečností? O jaké skutečnosti se jednalo? V souvislosti s tím vyvstává otázka, kam jí byly úřední dopisy, výzva k doložení skutečností, oznámení o zahájení řízení ve věci odejmutí a rozhodnutí zaslány? Je to chvíle, kdy sociální pracovník má na stole pouze dvě žádosti, a pokud si začne klást tyto otázky, je jenom na něm, v jaké míře bude chtít situaci objasnit a co ho k tomu vede. Znamenalo by to spojit se s původním kontaktním pracovištěm, se sociálním pracovníkem z Odboru sociálně právní ochrany dětí a se sociálním pracovníkem z azylového domu.

Řešení situace:

Sociální pracovník se opět dostává do situace, že má k dispozici zákon, který ve výše uvedeném paragrafu jasně uvádí, že jde o situaci, kdy žadatelku a s ní společně posuzované osoby nelze považovat za osoby v hmotné nouzi. Nemusí tedy pro sociálního pracovníka v tuto chvíli existovat žádné dilema či problém. Pokud však začne žadatelku a její rodinu a situaci, ve které se ocitla, vnímat jako jedinečnou a bude se zajímat o její budoucnost, začne se ptát. Proč žadatelka nevyhověla výzvě nebo

jí snad okolnosti její životní situace nedovolily výzvě vyhovět? I v tomto případě se sociální pracovník hmotné nouze rozhodnul pro složitější a delší řešení situace, které si žádalo zjišťování mnoha skutečností. Nejdříve bylo osloveno původní kontaktní pracoviště, kde si sociální pracovník vyžádal dotyčné úřední dopisy. Vyžádal si výzvu včetně doručky, ze které se sociální pracovník dozvěděl, že jí orgán hmotné nouze ukládal doložit nájemní vztah, potvrzení o hospitalizaci a vyjádření z Orgánu sociálně právní ochrany dětí, kde se zdržují v době její hospitalizace její nezaopatřené děti. Dále si vyžádal oznámení o zahájení řízení ve věci odejmutí, včetně doručky, a nakonec i rozhodnutí o odejmutí dávky, taktéž včetně doručky. Na základě nashromážděných informací, tj. doručených písemností, sociální pracovník zjistil, že jí všechny tyto písemnosti byly doručeny fikcí. Písemnosti jí byly doručovány na adresu trvalého pobytu, ukládány na poště a po povinné úložní době vráceny celé zpět na úřad práce. Na základě toho oslovil sociální pracovník nového kontaktního pracoviště žadatelku, aby se ke zjištěným skutečnostem vyjádřila. Ta doložila propouštěcí zprávy ze všech hospitalizací. Z těchto zpráv a na základě prohlášení žadatelky bylo patrné, že žadatelka byla ve zmiňovaném období v hospitalizaci a nacházela se v situaci, kdy nebyla schopna bez pomoci jiné osoby zaslané dokumenty převzít a osvědčit požadované skutečnosti. Sociální pracovník Odboru sociálně právní ochrany dětí připustil, že žena se nacházela v ohrožení života, byla v komatu a již se nepočítalo s tím, že se vrátí do plnohodnotného života, spíše se očekávalo, že zemře.

Etická reflexe řešení:

Také v tomto případě mohl sociální pracovník rozhodnout způsobem, který mu nabízí zákon o hmotné nouzi. V takovém případě by ovšem sociálního pracovníka nesmělo zajímat, že žena pravděpodobně skončí jako osoba bez přístřeší a děti jí budou odebrány. Sociální pracovník si však začal včas klást otázky, které ho dovedly k plnému poznání situace, ve které se žena ocitla. Využil i tentokrát možnosti správního uvážení a na základě zjištěných skutečností uznal žadatelku a osoby s ní společně posuzované za osoby v hmotné nouzi s tím, že sankce se na ně dle § 3 odst. 1 písm. h) nevztahuje. Žadatelce byla vyplacena částka živobytí určená pro šestičlennou rodinu v plné výši a uhrazeno bydlení v azylovém domě.

Cílem sociálního pracovníka je vyřešit nebo pomoci řešit klientovu nelehkou situaci. Je patrné, že žena se v tomto případě nedostala do těžkostí vlastní vinou. Situaci

nemohla ovlivnit a pomoc v danou chvíli potřebovala. Šlo o pomoc, kterou potřebovala pro zachování existence její vlastní rodiny a pomoc před jejím rozpadem. Nejednalo se o pomoc, na kterou by si snad mohla zvyknout a tím by jí bylo bráno vlastní uplatnění či její moc nad svým životem. V diplomové práci v kapitole Sociální pracovník je zmínka o tom, že to, co je pro někoho dobré, se mění podle okolností a že jednou z nich jsou normy v kultuře, kde člověk žije. Klientka měla štěstí, že žije ve společnosti, která ve svém systému sociální politiky počítá s nutností individuálního přístupu v daném čase. Že společnost má jako nástroj pomoci v podobě dávek hmotné nouze, o kterých rozhodují sociální pracovníci, a ne úředníci na základě striktně daných pravidel, jako je tomu například u státní sociální podpory. Jsou to sice zároveň státní zaměstnanci a někteří z nich přímo ve státní službě, ovšem důležité je, že sdílejí společné hodnoty obsažené v etickém kodexu. Další faktory, které ovlivňují chování v hledání dobra sociálního pracovníka (i ostatní jednající) jsou hodnoty, svědomí, vzdělání, odpovědnost, smířenost, smysl pro spravedlnost tak, jak je popisuje Spaemann ve své knize *Základní mravní pojmy a postoje*⁹⁴.

Martina se do své těžké situace nedostala vlastní vinou. Ve chvíli, kdy jí byly zasílány úřední dopisy, byla v kómatu a neměla o nich ani nejmenší tušení. Když se vrátila z hospitalizace, tak již u své sestry nemohla dále pobývat a spolu se svými pěti dětmi neměla kam jít (zhodnocení principu subsidiarity). Na vyřešení situace se podílela tím, že doložila doklady o hospitalizaci a prokázala, že v dané době neměla žádné šance situaci řešit. Vlastními silami se dokázala obrátit na sociálního pracovníka, který jí pomohl najít azylový dům, kde bylo Martině zajištěno bydlení (zhodnocení principu participace). Nejednalo se pouze o Martinu. V rodině se nacházelo pět nezaopatřených dětí a příjem v podobě životního minima nejmladšího dítěte by jim určitě nestačil. Navíc od nezaopatřených dětí není možné očekávat nějakou snahu v řešení dané situace. Proto bylo spravedlivé využít správného uvážení a rozhodnout o dávce pro celou rodinu (zhodnocení principu spravedlnosti). Pokud je na společnosti závislá dospělá osoba, pak u nezaopatřených dětí o tom nemůže být pochyb. Člověk dostává svou lidskou důstojnost již před narozením, a to zda je či není výdělečně činný, nebo zda je již dospělý na to nemá vliv (zhodnocení principu solidarity). Na základě správného uvážení, se Martině a její rodině dostalo

⁹⁴ Srov. SPAEMANN, Robert. *Základní mravní pojmy a postoje*. Praha: Svoboda, 1995. Filozofie a současnost (Svoboda).

nejen dávky na živobytí, ale dostala tzv. střechu nad hlavou a nebyla ponechána osudu a nepřízní počasí osoby bez přístřeší (přirozené právo).

5.3 KAZUISTIKA - JIŘÍ

Případ se týká osoby v hmotné nouze, který je dlouholetým klientem úřadu práce na více odděleních. Je uchazečem o zaměstnání, příjemcem dávek státní sociální podpory i dávek hmotné nouze. Jiří se ocitl v exekuci a jeho zdravotní stav není dobrý, přesto je velmi snaživý. Vykonává veřejnou službu v knihovně, kde má na starosti webové stránky a díky této aktivitě má zvýšenou částku živobytí o 605,- Kč. Jde o polovinu rozdílu mezi životním minimem jednotlivce a existenčním minimem jednotlivce, pokud odpracuje alespoň 30 hodin měsíčně – aktuálně tedy o 605,- korun.

Vždy se snažil vtipkovat, vyptával se a ani v případě, že nebyl spokojen s odpovědí, nikdy nikoho nenapadal ani neosočoval. Jiří splňuje podmínku pro přiznání dávky na základě skutečnosti, že je v evidenci uchazečů o zaměstnání a na základě sociálních a majetkových poměrů. Jiří nemá žádný příjem a žije ve standardní formě bydlení. To znamená, že na byt, který řádně užívá, má nájemní smlouvu a v bytě trvalý pobyt. Je to splněná podmínka, aby měl nárok na dávku státní sociální podpory příspěvek na bydlení, který skutečně čerpá. Z dávek hmotné nouze pobírá příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení, kterým je nájemní byt doplacen do plné výše nájmu. Sociální pracovník byl s tímto klientem v kontaktu často a věděl, že jeho zdravotní stav není takový, aby byl schopen zaměstnání. Velice často bývá hospitalizován pro nemocné srdce a zánět v těle. Dříve byl drogově závislý a v současné době zřejmě požívá alkohol. Velmi často bývá nemocen a předkládá doklad o pracovní neschopnosti. V té době se jeho psychický stav vždy velmi zhorší. Sociálnímu pracovníkovi píše e-maily ve kterých nařiká, že ho vše bolí nebo se do telefonu vzteká a brečí, že je prý zralý na psychiatra. Jeho telefonické hovory bývají zmatené a některé skutečnosti nedokáže ani vysvětlit. Velmi často pobývá v hospitalizaci.

Odbor nezaměstnanosti je povinen pracovat s klienty takovým způsobem, aby mu byla co nejdříve nabídnuta práce. A tak se stalo u Jiřího. Pracovnice z úřadu práce se spojila s knihovnou a nabídla ji dotaci, kterou může v případě dlouhodobého uchazeče nabídnout do jeho mzdy, když uchazeče zaměstná. Jiří byl z té zprávy nadšený. I nadále by vykonával činnost, která ho baví a konečně by to nedělal zadarmo, ale za mzdu. Sice za mzdu minimální, ale to by mu nevadilo. Na sociálního pracovníka

se obrátila pracovnice, která měla o dotaci rozhodnout a dala dotaz, zda sociální pracovník schvaluje zaměstnání Jiřího a jaké by to mohlo mít dopady na sociální dávky? Sociální pracovník se překvapivě vyjádřil ve smyslu, že tento postup nedoporučuje, ale předtím řešil několik dilemat.

Formulace dilemat

- cílem práce sociálního pracovníka na hmotné nouzi je pracovat s klientem tak, aby byl ze stavu hmotné nouze vyveden. Aby již nepotřeboval sociální dávky k úhradě svých základních životních potřeb na základě toho, že získá zaměstnání nebo se stane osobou samostatně výdělečně činnou apod. Přesně takové vyřešení případu se sociálnímu pracovníkovi nabízelo a na první pohled by měl situaci klienta vyřešenou.
- vědomí toho, že Jiří má velké dluhy, mohlo vést sociálního pracovníka právě k rozhodnutí, aby jeho zaměstnání doporučil. Díky tomu by mohl splácet své dluhy, které si udělal, a to je správné. Každý dlužník by měl splácet své dluhy a takový postoj by se mohl zdát spravedlivý.
- sociální pracovník věděl, že Jiří je velmi často nemocný, má nemocné srdce a zánět v těle. Bylo by možné doporučit mu možnost požádat posudkového lékaře o přezkoumání zdravotního stavu. Bylo by pravděpodobné, že by mu přiznal invaliditu třetího stupně. V případě Jiřího by však nevznikl nárok na výplatu invalidního důchodu, ale na druhou stranu by díky tomu nemusel již docházet na úřad práce. Jeho evidence uchazečů o zaměstnání by byla ukončena a nikdo by neměl povinnost mu práci hledat a ani by ho nikdo nenutil práci shánět. Na dávky hmotné nouze by měl nárok na základě invalidity třetího stupně.
- dále měl možnost sociální pracovník na základě svých získaných informací zaměstnání Jiřího nedoporučit a dál již nic neřešit, přesto, že si byl vědom, že „normální“ je pracovat a hradit si své náklady. Vzhledem k tomu, že sociální pracovník dokázal provázat mezi sebou několik zákonů a vyhodnotit dopad Jiřího zaměstnání, nabízelo se z lidského hlediska, na základě všech okolností, na základě svědomí a etického předporozumění řešení situace tak, že Jiřího

zaměstnání nemůže doporučit, jelikož současnou situaci považuje za nejvhodnější pro klienta.

Řešení situace

V případě Jiřího byl sociální pracovník pouze požádán o zhodnocení situace a měl vyjádřit svůj názor na věc. Je zřejmé, že si zaměstnanci úřadu práce uvědomovali, že pro klienta bude jeho zaměstnání a následná mzda hrát určitou roli, ale sami nedokázali zhodnotit úplné dopady takové změny, proto se na sociálního pracovníka obrátili. Ten zhodnotil celou situaci a vyjádřil se opět na základě svých odborných znalostí a etických dopadů situace klienta.

Protože Jiří byl dlouhodobým klientem oddělení hmotné nouze, znal sociální pracovník celou jeho situaci i jeho možnosti. Byl velmi často nemocný a tuto skutečnost dokládal dokladem o pracovní neschopnosti. Sociální pracovník zná také důsledky lidí v exekuci, kteří se dostanou do zaměstnání a jejich příjem se točí něco okolo minimální mzdy. Ze mzdy dlužníka je exekutorem dle pořadí exekučních příkazů odebrána určitá možná částka a pro osobu ponechána pouze nezabavitelná částka, se kterou může pak dlužník hospodařit. Pořadí exekučních příkazů, které čekají na strhávání částek z platu, sociální pracovník vidí v informačních systémech. Jiří žije osaměle a na základě ověřených sociálních a majetkových poměrů, se může spolehnout jenom sám na sebe v současné chvíli. Když by byl takový člověk zaměstnán za minimální mzdu, nastane následující situace. Klient nebude mít na zaplacení nájmu a ostatních nákladů spojených s bydlením. Jak již bylo uvedeno, Jiří pobírá dávku státní sociální podpory, příspěvek na bydlení. Ta se počítá z čistých příjmů předchozího čtvrtletí. Čistá mzda je hrubá mzda po odpočtu zdravotního a sociálního pojištění a bez zálohy na daň po uplatnění slevy na daň. To znamená, že dávky státní sociální podpory, a poté ani hmotné nouze (kterou jsou pak náklady na bydlení formou doplateků na bydlení dorovnávány), neberou v úvahu exekuční snížení mzdy. Většinou pak pracovníci, kterých se exekuce týkají, z pochopitelných důvodů vyhledávají práci „na černo“, aby zaplatili své závazky s bydlením, výživou dětí apod. V případě Jiřího nebylo možné s řešením práce „na černo“ počítat. Jeho tělesná schránka se na první pohled vyznačovala neschopností dlouhodobě pracovat a taková byla i zkušenost s jeho osobou. Velmi časté hospitalizace a nemoci. Pokud by Jiří nastoupil do zaměstnání, přestal by mít na základě své mzdy nárok na sociální dávky, jelikož jak bylo uvedeno, dávky státní sociální

podpory a dávky v hmotné nouzi nepočítají s ponížením příjmů z důvodu exekucí. Pan Jiří by se s největší pravděpodobností stal osobou bez přístřeší. Sociální pracovník se ještě před svým vyjádřením zkontaktoval se sociálním pracovníkem města a ten měl na věc stejný názor. Na základě těchto důvodů a okolností se sociální pracovník k tomu vyjádřil ve smyslu, že pro Jiřího stále zaměstnání nedoporučuje. Nebyl to ovšem žádný zákaz pouze doporučení. Rozhodnutí tentokrát bylo na něm samotným a na pracovníci z odboru zaměstnanosti. Oni však celou situaci pochopili a klienta do zaměstnání pod hrozbou sankce (vyřazení z evidence uchazečů o zaměstnání úřadu práce) nenutili.

Jiří též celou situaci pochopil a přesto, že by rád do takového zaměstnání nastoupil, jelikož ho v tu chvíli již vykonával v podobě veřejné služby, tak byl nakonec velmi rád za zvážení celé situace a dostavil se s poděkováním, že takové důsledky opravdu nebyl schopen vyhodnotit.

Etická reflexe řešení

V tomto případě mohl být případ vyřešen způsobem, že Jiří prostě přijme nabídku úřadu práce a nechá se zaměstnat. Tak by tomu u uchazečů o zaměstnání mělo být. Povinností uchazečů o zaměstnání je aktivně si zaměstnání hledat a je to povinnost i pracovníků na úřadu práce mu k tomuto dopomáhat a společně s klientem jeho zaměstnání hledat. Klient by začal pobírat mzdu a řádně platit své závazky. Každý přece musí splácet své dluhy splácet, to je přece spravedlivé? V tomto případě by ovšem zaměstnání a srážení exekucí vedlo k existenčním problémům klienta.

Ve chvíli, kdy si sociální pracovník uvědomil, že Jiří z důvodu svého zdravotního stavu by nebyl zřejmě schopen dodržovat režim zaměstnaného člověka a na základě toho by se dostal do problému, mohl navrhnout Jiřímu, aby požádal lékaře o posouzení zdravotního stavu. S největší pravděpodobností by mu byla přiznána invalidita třetího stupně. Pro Jiřího by to znamenalo, že by již nemusel plnit podmínky uchazeče o zaměstnání a dále by v klidu pobíral dávky hmotné nouze a státní sociální podpory, protože u osoby, která je invalidní ve třetím stupni a na základě sociálních a majetkových poměrů, se podmínka osoby v hmotné nouzi považuje za splněnou. Nastává zde ovšem jedno z uvedených dilemat. Pokud by Jiřímu byla přiznána invalidita třetího stupně, přestává mít možnost účastnit se ve „své“ knihovně veřejné služby a kromě toho, že tu práci má rád, protože se dostane mezi lidi, skončila

by mu také možnost si na základě odpracovaných třiceti hodin veřejné služby měsíčně, zvýšit dávku příspěvek na živobytí o polovinu rozdílu životního a existenčního minima, který činí částku 605,- Kč. Tato částka Jiřímu umožňuje účastnit se koncertů, návštěv kin a divadel. To vše z důvodu, že se dle zákona o hmotné nouzi u osoby, která je invalidní ve třetím stupni invalidity, nezkoumá aktivita. Tento paragraf má chránit osoby, které nejsou schopné pracovat před nutností vykonávat aktivitu, aby dostávaly plnou výši příspěvku na živobytí. Jiřímu by paradoxně vzal možnost věnovat se práci, která ho baví i zvýšení živobytí o částku 605,- Kč. Pro klienta by to znamenalo snížení dávek a sociální vyloučení, jak v podobě nemožnosti se účastnit kulturních akcí, tak dělat práci, která ho baví. Nutno doplnit, že Jiří si svých 30 hodin měsíčně může odpracovat na základě svého tempa i dnů, které si zvolí, protože je zrovna v dobré formě.

Jiří projevil snahu vyřešit svou situaci zaměstnáním a do té doby se snažil situaci řešit alespoň veřejnou službou a zvýšit si svou dávku vlastní aktivitou. Zároveň se snažil pochopit, co by pro jeho životní situaci znamenalo nechat se zaměstnat (zhodnocení participace). Jiří ve své situaci využil svých možností podílet se na odpovědnosti na svou situaci. Chtěl se postavit na „vlastní nohy“, ale jako lepší v tomto případě bylo situaci nijak neřešit. Po zhodnocení situace bylo jasné, že změna by nebyla k lepšímu, ale docela s jistotou lze tvrdit, že by to nebyla správná cesta (zhodnocení principu subsidiarity). Většina lidí by se určitě shodla na tom, že dluhy by si každý měl splácet a splatit. Ovšem platí to i v případě, že by člověk přišel o bydlení a jeho život byl ohrožen? Nebylo by zde z pohledu zdůvodnění spravedlnosti či nespravedlnosti pošlapáno přirozené právo člověka na důstojný život (zhodnocení principu spravedlnosti)? Pro člověka je důležité, že žije ve společnosti, která je solidární. Solidarita, jak bylo řečeno, vychází z toho, že člověk žije a potřebuje žít ve společnosti a je závislý na druhých. U nemocných by toto tvrzení mělo platit dvojnásob. A právě nemocní touží ještě silněji než zdraví jedinci po tom být samostatní, dokázat být nezávislí a umět se uživit. Je to dáno tím, že často přemýšlí nad vlastní bezmocí (zhodnocení principu solidarity).

6 SPRÁVNÍ UVÁŽENÍ A DILEMA V SOCIÁLNÍ PRÁCI

Správní uvážení neboli diskreční pravomoc dává určitou možnost správním orgánům věc, o které se vede zájem samostatně posoudit a následně o ní rozhodnout. Na základě toho vzniká relativně volný prostor a správní orgány v daných případech nejsou vázány zákonem pro jednu možnost rozhodnutí. Je to důsledek situace, kdy právní norma nestanoví pouze jeden následek. V zákonech se většinou taková možnost označuje slovem „může“ a správnímu orgánu se nabízí několik možností k rozhodnutí. Neznamena to ovšem, že by se správní orgán mohl rozhodovat neomezeně, nahodile či libovolně. Český správní řád výslovně stanovuje:⁹⁵

„Správní orgán dbá, aby přijaté řešení bylo v souladu s veřejným zájmem a aby odpovídalo okolnostem daného případu, jakož i na to, aby při rozhodování skutkově shodných nebo podobných případů nevznikaly nedůvodné rozdíly.“⁹⁶

6.1 SPRÁVNÍ UVÁŽENÍ - HMOTNÁ NOUZE

Každé správní uvážení probíhá v určitých mezích dané příslušnou správní normou. Minimálně se týká základních zásad řízení, jimiž je ovládáno rozhodování správních orgánů, a to dle zásad zákonnosti, předvídatelnosti a materiální pravdy. Při aplikaci správního uvážení je povinen orgán pomoci v hmotné nouzi sledovat předepsaný účel, zachovávat objektivitu a nestrannost. Dále musí dodržovat princip rovnosti, proporcionality, rozhodovat v rozumné době a posuzovat každou okolnost v souladu s obecními zásadami fungování veřejné správy. Všechny možnosti volby pro rozhodování musí být legální čili zákonem dovolené samostatné uvažování při rozhodování o konkrétním případě. V podobných či stejných případech nesmějí vznikat nedůvodné rozdíly. V případě přezkumu rozhodnutí správních orgánů je předmětem zákonnost či nezákonnost, ke které může dojít při překročení zákonné meze nebo zneužití správního uvážení.⁹⁷

⁹⁵ Wikipedie, *Diskreční pravomoc*. [online]. [cit. 2020-03-25]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Diskreční_pravomoc

⁹⁶ Zákon č. 500/2004 Sb., *Správní řád*. [online], 2020 [cit. 2019-12-20]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-500#cast1>

⁹⁷ Srov. BECK, Petr. *Zákon o pomoci v hmotné nouzi: Zákon o životním a existenčním minimu*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Praktický komentář, s. 175-178.

6.2 DILEMA V SOCIÁLNÍ PRÁCI

Dilema můžeme chápat jako problém nabízející dvě nebo více řešení, ze kterých ale žádná není přijatelná nebo příjemná pro důsledky daného rozhodnutí. Při rozhodování se osoba může cítit rozpolcena, tzv. "mezi dvěma ohni".⁹⁸

Sociální pracovníci se v sociální práci nejčastěji a povětšinou každodenně potýkají se sedmi možnostmi všedních dilemat. Nejčastěji se rozhodují mezi:

- mezi komplexními a zjednodušenými cíli
- množstvím klientů a kvalitou poskytovaných služeb
- rovnocenným přístupem ke všem klientům a upřednostňováním některých
- jednostranností a symetrií ve vztazích s klienty
- procedurálním a situačním přístupem k problémům klienta
- materiální a nemateriální pomoci
- snahou zasáhnout včas a obavou z unáhleného zásahu

Uvedená dilemata se na pracovišti řeší většinou z důvodu daných pracovních podmínek, kvůli kterým nemohou sociální pracovníci jednat tak, jak by si představovali. Stává se, že není čas klienty pořádně vyslechnout. Často klienti slíbí cokoli v snaze dosáhnout svého. Sociální pracovník pak věci obětuje mnoho času a klient se pak rozhodne, že vše nechá být nebo si to rozmyslí. Také strach z médií může mít vliv na sociální pracovníky. Aby se takové konfliktní situaci vyhnuli, jsou opatrní a snaží se předvídat. Jednou se poskytnou dávky podvodníkům, kteří nouzi netrpí a podruhé se vedou různé statistiky, zda-li se „moc neutrácí“, když se mimořádně potvrdí pomoc osamělé nezaměstnané matce či osobě bez přístřeší na zimní oblečení.⁹⁹ Stejná a podobná dilemata řeší sociální pracovníci na úřadech práce. Ve vybraných kazuistikách by se mohlo zdát, že se o dilemata vlastně vůbec nejedná, že pomoci žadatelkám byla ta správná cesta. Ovšem výše uvedená část z literatury je výstižná a realistická. Každé rozhodnutí z popsané volby se mohlo obrátit proti sociálnímu pracovníkovi nebo nemuselo skončit šťastně. Tlak, který je vyvíjen na státní zaměstnance z řad politiků a nadřízených orgánů, je obrovský. A jde-li o to zachovat, např. u správného uvážení nebo jiných kroků v sociální práci s klientem na hmotné nouzi rovný přístup, a přitom

⁹⁸ Wikipedie. *Dilema*. [online]. 2017 [cit. 2020-03-23]. Dostupné z: <<https://cs.wikipedia.org/wiki/Dilema>>

⁹⁹ Srov. MUSIL, Libor. *Ráda bych Vám pomohla, ale--: dilemata práce s klienty v organizacích*. Brno: Marek Zeman, 2004, s. 40.

zohledňovat všechny okolnosti každého jednotlivého případu, pak je otázkou, zda lze vůbec srovnání v rovnosti případů provádět. Mohou být vůbec některé situace v životě člověka úplně stejné jako u druhého? Mohou mít někteří lidé stejné možnosti a šance? Dokáže sociální pracovník srovnávat něčí zdravotní stav s druhým, když by ani neměl mít přístup ke zdravotní dokumentaci? Už jen to, že každá rodina má jinou strukturu ve věku osob, může znamenat jinou okolnost. Možná by se zde měl upřednostnit princip solidarity, protože jak bylo uvedeno v kapitole, která se věnovala principům sociální politiky, podstata tohoto principu vychází z toho, že člověk je bytost společenská a je svou existencí závislý na druhých a na život společnosti jako celku a poznání nutnosti spolupráce mezi lidmi.

6.3 ETICKÉ ZHODNOCENÍ ZÁKONA O HMOTNÉ NOUZI

Na základě teoretické části práce bylo dokázáno, že zákon o hmotné nouzi vychází z přirozených práv člověka. Je to zákon, který po zhodnocení situace osoby nabízí okamžitou a bezodkladnou pomoc, ovšem za podmínek vynaložení veškeré snahy žadatele o dávku. To znamená, že od klienta očekává snahu rozumné bytosti, která má v rukou veškerá svá práva. Pokud ovšem osobě hrozí nebezpečí a člověk vyčerpá veškeré své prostředky, je zákon o hmotné nouzi sociální pomocí, která pomáhá formou finančních prostředků, věci nebo sociálním poradenstvím.

V kazuistikách byl z pohledu praxe prokázán možný individuální přístup a zhodnocení dané situace, buď prostřednictvím správního uvážení, který slouží ke zmírnění tvrdosti zákona nebo prostřednictvím sociálního poradenství. Z popsanych kazuistik vyplývá, že spíše než rovnost klientů, je vhodné hodnotit řešení situace dle sociálních principů popsanych v odborné literatuře a praktikovaných v sociální politice státu. Jsou jimi spravedlnost, solidarita, participace a subsidiarita. Přirozená práva, individuální přístup na základě sociální práce a základní sociální principy byly jak součástí dilemat sociálního pracovníka ve formě otázek, tak v etické reflexi sociálního pracovníka v podobě odpovědí. Znamená to, že se sociální pracovník před svým rozhodnutím ptá po správném a dobrém řešení a následně je v odpovědích vyhodnocuje. Velkou otázkou stále zůstává dilema „co je pro koho dobré“. To, co přinese prospěch co nejvíce lidem, nebo to, co přinese prospěch klientovi, nebo to, co je normální, nebo to, co je morální povinností každého? Určující by vždy mělo být zachování lidské důstojnosti a důstojného života na základě lidské přirozenosti.

V případě diplomové práce je důležitý fakt, že stát vede sociální politiku, která takovou sociální pomoc ve formě zákona o pomoci v hmotné nouzi nabízí. Zákon o pomoci v hmotné nouzi je pozitivní zákon, který má oporu v článku 30 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Tento článek naplňuje a zaručuje každému, kdo se nachází v hmotné nouzi právo na pomoc nezbytnou pro zabezpečení základních životních podmínek. Listina základních práv a svobod vychází z přirozeného práva. To znamená, že zákon o pomoci v hmotné nouzi je pozitivním zákonem vyhlášený autoritou, ale přirozený zákon obsahuje a konkretizuje jeho požadavky. Zákon o pomoci v hmotné nouzi obsahuje tzv. správní uvážení. Co to je a co to znamená, bylo v diplomové práci vysvětleno. Proto je velmi důležité, že pomoc v hmotné nouzi, je pomoc státu, při které se využívá sociální práce, kterou provádí sociální pracovníci. Je třeba si připomenout, že sociální práce, jako profesionální pomoc, je právě typická tím, že se dostává ke slovu v případech, kdy ostatní způsoby, jakými lidé běžně řeší své problémy, selhávají nebo nejsou dosažitelné ať z osobních či společenských důvodů. Nejsou to obvyklé situace v životě člověka, kdy potřebuje profesionální pomoc, neboť běžné problémy řeší sám za přispění svého okolí, přátel.¹⁰⁰ Základem i předpokladem veškerého jednání sociálního pracovníka při výkonu sociální práce je etický přístup. Drží se zásad Mezinárodního etického kodexu sociálních pracovníků a etický přístup je základem i předpokladem veškerého jeho jednání. Díky znalosti etiky a etických směrů má větší možnosti v umění hledat dobro pro osoby v hmotné nouzi, které dokáže vidět jako opravdové a jedinečné. Na základě svých znalostí je schopen určit konkrétní potřeby člověka a navrhnout řešení nebo odkázat klienta na příslušné odborníky. V diplomové práci v teoretické části desatera povinností sociálního pracovníka bylo doporučeno od ochránce práv, že sociální pracovník hájí zájmy klienta i přesto, že by se mohl sám dostat do situací konfliktů se svým zaměstnavatelem či kolegy.¹⁰¹ V kazuistikách, které byly popsány v diplomové práci, se sociální pracovník takto rozhodnul. Využil správního uvážení a pustil se do nejednoduché práce, při které mohl ve zdůvodňování a obhajování svého rozhodnutí udělat chybu a dostat se do konfliktu s nadřízeným orgánem. Svědomí, vzdělání a etické předporozumění ho ale vedly tímto směrem. V zákoně o pomoci hmotné nouze je prostor pro vnímavost

¹⁰⁰ Srov. ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*, s. 9.

¹⁰¹ Srov. ŠABATOVÁ, Anna, Marek BLECHA, Jitka ČERNÁ, et al. *Dávky pomoci v hmotné nouzi*. Praha: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci s Wolters Kluwer ČR, [2017]. Stanoviska (Kancelář veřejného ochránce práv), s. 267-269.

a kompetenci sociálního pracovníka, který se umí opřít na základě svého svědomí o etický kodex a zhodnotit situaci jinak, než jak by mohla být zhodnocena, pokud by o dávce rozhodoval úředník či osoba, která není sociálním pracovníkem.

Díky tomu, že pozitivní zákon o hmotné nouzi pamatuje na správní uvážení a pracují s ním sociální pracovníci, můžeme konstatovat, že sociální politika státu počítá s člověkem jako osobou, která má své osobnosti stránky, žije ve vztazích a tyto vztahy utváří ve společnosti, kterou potřebuje pro svůj rozvoj, stejně jako společnost potřebuje člověka jako osobu pro utváření společnosti. Pokud by se sociální pracovník rozhodnul čistě pro úřední cestu, nemusí to ale pro něho znamenat problém. On před tímto rozhodnutím nemusel pocítit žádné dilema, protože tak jak bylo uvedeno, že sociální pracovník by měl na klienta pohlížet jako na individualitu biopsychosociální, tak musíme nutně konstatovat, že i sociální pracovník je osobou se všemi těmito složkami. Proto se může ve stejné situaci rozhodovat pro klienta na základě svých zkušeností, znalostí a na základě své výchovy a vrozených schopností či charakteru jinak. Tento případ je jasně vidět v kazuistice Martina, kdy o žadatele rozhodl každý sociální pracovník jiným způsobem. Jeden ji zbavil statutu osoby v hmotné nouzi a druhý jí ho přiznal.

Při rozhodování o dávce „pomoci“ žadatelce Lence se sociální pracovník opřel o principy sociální politiky a ve zhodnocení z pohledu principu subsidiarity vzal v úvahu menší šance, kdy z důvodu nemoci a diagnózy lze pochopit menší míru odpovědnosti. Z pohledu participace je pochopitelné, že se Lenka nemůže spolupodílet na vyřešení situace, a není možné očekávat její pochopení. Tudíž z pohledu spravedlnosti bylo na místě použít správní uvážení a zmírnit tvrdost zákona v tomto případě a poskytnout dávku na základě solidarity, protože Lenka má právo na důstojný život.

Při rozhodování o dávce „pomoci“ v kazuistice Martina se nejednalo pouze o žadatelku, ale také o její nezaopatřené děti, šlo tedy o rodinu. Martina nemohla žádným způsobem předejít tomu, aby se nedostala do tíživé situace. Byla v bezvědomí, a proto byl v tom smyslu uplatněn princip subsidiarity. Na vyřešení situace se podílela na základě všech možností, které měla k dispozici. Doložila doklady, kterými potvrdila, že jí hospitalizace neumožňovala řešit situaci, ale poté si dokázala najít bydlení v azylovém domě. Popsané okolnosti vedly sociálního pracovníka k hodnocení z pohledu participace. To, že rodina nevystačí s příjmem ve výši životního minima

jednoho dítěte, bylo zhodnoceno na základě spravedlnosti. Nezaopatřené děti se nemohou vlastní silou podílet na vyřešení situace a jsou plně závislé na společnosti. Proto částky živobytí dětí byly na základě principu spravedlnosti započítány do výše dávky. Poskytnout popsané rodině přístřeší a finanční prostředky na živobytí plyne z přirozeného práva.

V kazuistice Jiří šlo o pomoc formou sociálního poradenství. Jiří byl ochoten si nechat poradit, pomoci, projevil pochopení, a tím způsobem participoval na konečném rozhodnutí. Přistoupil k situaci odpovědně a přesto, že jeho představa byla jiná, přijal nabídnutou radu a k jeho postoji sociální pracovník přihlédl z pohledu subsidiarity. Přestože by většina lidí souhlasila s tím, že by měl Jiří splácet své dluhy, tak zde vzešla otázka důstojného života a na této úrovni se otázka spravedlnosti a nespravedlnosti do určité míry posunula. Jiří musel přijmout, že se na základě zdravotního stavu a současných právních norem stal závislým na společnosti a jiná cesta pomoci, než formou dávek hmotné nouze zatím není možná. Zde byl zhodnocen princip solidarity.

ZÁVĚR

Diplomová práce si kladla za cíl eticky zdůvodnit zákon o pomoci v hmotné nouzi a zhodnotit jeho podstatu pro život člověka ve společnosti. Měla prokázat, že pomoc v hmotné nouzi má ve společnosti své nezastupitelné místo s ohledem na jedinečnou lidskou důstojnost každého člověka. Pro tento cíl byl objasněn pojem osobnost s jeho vztahy a individuální a sociální osobnostní stránky člověka. Individuální stránka je ta jedinečnost člověka na základě, které si uvědomujeme, že žádný z nás nemůže být totožný s jiným člověkem. Jedná se o tělesné, duševní a charakterové vlastnosti a schopnosti. Abychom se stali individuálními bytostmi, potřebujeme žít v sociálních vztazích. Tyto vztahy tvoří sociální stránku člověka a vstupují do naší individuality, které jí utváří, a dokonce její utváření umožňují. Sociální stránka je tvořena vztahy mezi jednotlivými osobnostmi a souhrn těchto sociálních vztahů a sociálních útvarů, které z nich vznikají, nazýváme společností. Dovolují nám se plně utvářet a pocházejí ze vzájemného soužití jednotlivých lidí a bez nich neexistují. Z toho je vyvozeno, že podstatu vztahu člověka a společností tvoří člověk jako osobnost a ten je tvůrcem společnosti.¹⁰² Člověk jako rozumová bytost si uvědomuje věci, které ho přesahují. Jsou to otázky po smyslu života, kam směřuje, jaký zde na zemi má úkol, kdo ho stvořil a mnohé další, které se odráží v jeho vztazích, kterým byla věnována kapitola v diplomové práci. Na základě tohoto výkladu byla potvrzena vzájemná závislost mezi lidskou osobou a lidskou společností. V diplomové práci to bylo zdůvodněno citací z Pastorační konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*: „*Ze společenské povahy člověka je zřejmé, že pokrok lidské osoby a rozvoj společnosti na sobě vzájemně závisí. Vždyť lidská osoba je a musí být počátkem, nositelem i cílem všech společenských institucí, neboť má přirozenou potřebu žít společensky.*“ Dále Pastorační konstituce uvádí, že „*společenské svazky jako rodina a stát jsou nutné k zdokonalení člověka a odpovídají jeho bezprostředně nejvnitřnější přirozenosti.*“¹⁰³

S určitostí lze tedy tvrdit, že člověk, aby byl schopen žít, přežít a utvářet se, potřebuje být součástí společnosti. Jako bezprostředně nejvnitřnější společností

¹⁰² Srov. SUTOR, Bernhard. *Politická etika*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 25.

¹⁰³ Biskup Pavel s otci posvátného sněmu, *Gaudium et spes*. [online]. [cit. 2020-03-25]. Dostupné z: <http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html>

je v Pastorální konstituci církve uvedena rodina a stát. Předpokladem výše uvedené schopnosti žít, přežít a utvářet se, je mít uspokojené základní životní potřeby, a pokud si v určité životní situaci nemůže pomoci osoba sama či jeho rodina, musí pomoci společnost na základě rovného přístupu s ohledem na jedinečnou lidskou důstojnost. Pomoc přichází na základě přirozených práv člověka, které byly zdůvodněny na základě přirozenoprávní teorie a vychází z toho, co všichni lidé na základě rozumu považují za dobré. Za dobra lidé považují - život a jeho zachování, přátelství, uchování lidského rodu a poznání. Z těchto dober plynou přirozená lidská práva. Zároveň platí, že tyto práva nesmí být člověku upřena. Jak již bylo uvedeno, stát je svazek, který odpovídá nejnvtřnější přirozenosti člověka. Jak stát zabezpečuje v rámci sociální politiky osoby, které se ocitly v různých nesnadných situacích, bylo v diplomové práci vysvětleno v kapitole o sociální politice. Kapitola obsahuje též hodnotová východiska sociální politiky v podobě garance základních nezadatelných lidských a občanských práv. Byl zde také představen cíl sociální politiky, kterým je usilování o vytvoření sociální ochrany, která má bránit propadu občanů do stavu chudoby a pomáhat těm, kterým se tak již stalo.¹⁰⁴

Zákon o hmotné nouzi je v rámci sociální politiky státem nabízená pomoc pro osoby, které vyčerpaly všechny své možnosti a dále si nemohou pomoci sami. Jsou to lidé žijící v chudobě, jelikož nedokážou uspokojovat své základní životní potřeby vlastní silou. Zákon o hmotné nouzi vychází ze základní listiny základních práv a svobod a v diplomové práci byl představen v kapitole, která se věnovala momentům důležitým pro pochopení jeho podstaty. Při rozhodování o dávkách hmotné nouze jsou přítomni sociální pracovníci, kteří zaručují individuální přístup ke každé osobě v rámci sociální práce a sociálního poradenství. Předpokladem pro práci sociálního pracovníka je etický přístup, který nabyt výchovou a vzděláním. To, že v rámci sociální práce na hmotné nouzi je možné garantovat individuální přístup ke klientovi, dává sociálním pracovníkům znalost etiky a ta je předpokladem možnosti „umění“ hledat dobro pro klienta. Jak takové hledání dobra ve své podstatě probíhá je prokázáno v kazuistikách, které individuální přístup potvrzují. Ve všech třech případech kazuistik by holé lpění na pozitivním zákonu mělo pro klienty špatné důsledky. Pokud se budeme chtít v tuto chvíli eticky vyjádřit, pro klienty by

¹⁰⁴ Srov. TOMEŠ, Igor. *Sociální politika teorie a mezinárodní zkušenost*. SOCIOPRESS, 2001 - ISBN 80-86484-00-9, s. 160.

znamenal zlo. Jelikož sociální pracovník dokázal najít pro osoby cestu, která jim zaručila důstojné přežití, můžeme se v tuto chvíli vyjádřit eticky, že se podařilo pro klienty najít dobro. Nutno opět připomenout, že to byly osoby, které si nemohly pomoci samy. To znamená, že jim nikdo nevzal žádné jejich právo naložit se svým životem na základě vlastních sil jinak. Nebylo jim upřeno žádné jejich přirozené právo.

Na základě teorie, které se diplomová práce dotkla, i na základě kazuistik, se potvrzuje, že zákon o pomoci v hmotné nouzi má ve společnosti své nezastupitelné místo a z etického hlediska je patrné, že bere ohled na jedinečnou lidskou důstojnost každého člověka. Je to nástroj, který přistupuje k člověku jako individuální substanci rozumové přirozenosti a nabízí pomoc, kterou člověk může očekávat bezodkladně, ovšem pokud prokáže, že si v dané situaci nemůže pomoci sám a nedisponuje žádnými prostředky k dosažení vyřešení situace vlastní silou. I tato podmínka potvrzuje, že zákon o pomoci v hmotné nouzi o člověku uvažuje jako o osobě, neboť by mu za žádných okolností nebrala jeho vlastní možnosti si pomoci sám.

Můžeme konstatovat, že realizace sociální práce ve veřejné správě je vyjádřením naplnění sociálních práv člověka vyplývajících z Listiny základních práv a svobod i Evropské sociální charty. Na základě těchto sociálních práv plyne státu povinnost naplňování těchto práv usnadnit, podpořit a poskytnout. Česká republika tuto povinnost naplňuje a realizuje prostřednictvím sociální práce. Tuto sociální práci vykonávají obecní úřady a úřady práce.¹⁰⁵ Pomoc k ochraně života a rodiny je jedno ze čtyř přirozených dober. Z toho lze vyvodit, že na takovou pomoc má jednotlivec, rodina či skupina osob právo a tuto pomoc mu má zajistit společnost, ve které člověk žije, protože člověk je na život ve společnosti odkázán a společnost se formuje zase díky člověku jako jedinečné osobě.

¹⁰⁵ Srov. ŠABATOVÁ, Anna, Marek BLECHA, Jitka ČERNÁ, et al. *Dávky pomoci v hmotné nouzi*. Praha: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci s Wolters Kluwer ČR, [2017]. Stanoviska (Kancelář veřejného ochránce práv), s. 262.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam literatury

ANZENBACHER, Arno. *Křesťanská sociální etika: úvod a principy*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. ISBN 80-7325-030-6.

ARNOLDOVÁ, Anna. *Sociální zabezpečení I: sociální zabezpečení v České republice, lékařská posudková služba, pojistné, systémy sociálního zabezpečení*. Praha: Grada, 2012. Aktuální legislativa. ISBN isbn978-80-247-3724-9.

BECK, Petr. *Zákon o pomoci v hmotné nouzi: Zákon o životním a existenčním minimu*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Praktický komentář. ISBN 978-80-7552-108-8.

BRDEK, Miroslav, Hana JÍROVÁ a Vojtěch KREBS. *Trendy v evropské sociální politice*. Praha: ASPI, 2002. ISBN 80-86395-25-1.

FISCHER, Ondřej a René MILFAIT. *Etika pro sociální práci*. 2. vyd. Praha: Jabok, c2010. ISBN 978-80-904137-3-3.

GREGOROVÁ, Zdeňka, Milan GALVAS, Jana KOMENDOVÁ, Jaroslav STRÁNSKÝ a Jitka ČERNÁ. *Právo sociálního zabezpečení České republiky a Evropské unie*. Brno: Masarykova univerzita, 2018. ISBN isbn978-80-210-8842-9.

HAVRDOVÁ, Zuzana. *Kompetence v praxi sociální práce: metodická příručka pro učitele a supervizory v sociální práci*. Praha: Osmium, 1999. ISBN 80-902081-8-5.

KREBS, Vojtěch a Jaroslava DURDISOVÁ. *Sociální politika*. Praha: Codex Bohemia, 1997-. ISBN 978-80-7357-585-4.

MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0213-4.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.

MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001. ISBN isbn80-7178-473-7.

PETRÁŠEK, *Sociální politika*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, Praha, 2014. ISBN 978-80-7452-033-4.

- POTŮČEK, Martin. *Veřejná politika*. Upr., dopl. a aktualiz. vyd. v českém jazyce. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2005. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN isbn80-86429-50-4.
- SOUSEDÍK, Stanislav. *Svoboda a lidská práva: jejich přirozenoprávní základ : esej*. Praha: Vyšehrad, 2010. Moderní myšlení. ISBN isbn978-80-7429-036-7.
- SPAEMANN, Robert. *Základní mravní pojmy a postoje*. Praha: Svoboda, 1995. Filozofie a současnost (Svoboda). ISBN 80-205-0484-2.
- SPIEKER, Manfred. *Sociální stát a jeho krize*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1996. Vita socialis. ISBN 80-85795-26-4.
- SUTOR, Bernhard. *Politická etika*. Praha: OIKOYMENH, 1996. ISBN isbn80-86005-17-8.
- ŠABATOVÁ, Anna, Marek BLECHA, Jitka ČERNÁ, et al. *Dávky pomoci v hmotné nouzi*. Praha: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci s Wolters Kluwer ČR, [2017]. Stanoviska (Kancelář veřejného ochránce práv). ISBN isbn978-80-87949-58-0.
- TOMEŠ, Igor. *Sociální správa*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-560-1.
- ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Vyd. 3., v Sociologickém nakladatelství (SLON) 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-36-9.
- ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva-globalizace-bezpečnost*. 2 vyd., Plzeň: Aleš Čeněk 2008, 468 s. ISBN 978-80-7380-103-8.

Seznam elektronických zdrojů

Biskup Pavel s otci posvátného sněmu, *Gaudium et spes*. [online]. 2020 [cit. 2020-03-25]. Dostupné z:

<http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html>

Charta OSN. *Úmluva o právech osob se zdravotním postižením*. [online], 2007 [cit. 2020-01-20]. Dostupné z:

<https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/CRPD/Umluva-CJ.pdf>

Jan Pavel II., *Centesimus annus*. [online]. 1996 [cit. 2020-02-10]. Dostupné z:

<http://www.kebrle.cz/katdocs/soc_enc/CentesimusAnnus.htm>

Mezinárodní federace sociálních pracovníků. Mezinárodní etický kodex [online], [cit. 2020-03-25]. Dostupné z:

<http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/mezinarodni_eticky_kodex.pdf>

Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky. *Listina základních práv a svobod*. [online]. 1992 [cit. 2019-09-06]. Dostupné z:

<<https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí. *Evropská sociální charta*. [online], 1993 [cit. 2019-12-25]. Dostupné z:

<https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/Umluvy/Evropska_sociální_charta.pdf>

Slovník cizích slov ABZ – *Sociální*. [online]. 2020 [cit. 2019-11-19]. Dostupné z:

<<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialni>>

ŠABATOVÁ, A., *Desatero dobré praxe sociální práce*. [online]. 2017 [cit. 2020-01-10]. Dostupné z: <<http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/5286>>

Wikipedie, *Diskreční pravomoc*. [online]. 2019 [cit. 2019-01-08]. Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Diskreční_pravomoc

Wikipedie. *Dilema*. [online]. 2017 [cit. 2020-03-23]. Dostupné z:

<<https://cs.wikipedia.org/wiki/Dilema>>

Zákon č. 108/2006 Sb., Zákon o sociálních službách [online], [cit. 2020-03-25].

Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>> ve znění platném od 1.7.2019

Zákon č. 111/2006 Sb., Zákon o pomoci v hmotné nouzi [online], [cit. 2020-03-25].

Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>> ve znění platném od 1.1.2019

Zákon č. 117/1995 Sb., *Zákon o státní sociální podpoře*. [online], 2020 [cit. 2020-01-12]. Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-117>>

Zákon č. 500/2004 Sb., *Správní řád*. [online], 2020 [cit. 2019-12-20]. Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-500#cast1>>

ABSTRAKT

LEITKEPOVÁ, K. *Etické zdůvodnění a zhodnocení podstaty zákona o hmotné nouzi pro život člověka ve společnosti*, 2020. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Oddělení praxe. Vedoucí práce Mgr. Helena Machulová, Ph.D.

Klíčová slova: osoba, společnost, pozitivní zákon, přirozený zákon, sociální politika, chudoba, hmotná nouze, sociální práce

Snahou diplomové práce bylo eticky zdůvodnit zákon o hmotné nouzi a zhodnotit jeho podstatu pro život člověka ve společnosti. Prokázat, že pomoc v hmotné nouzi má ve společnosti své nezastupitelné místo z etického důvodu s ohledem na jedinečnou lidskou důstojnost každého člověka. Na základě toho bylo nutné přistoupit k vymezení pojmů osoba a společnost. Navazuje kapitola, která se zabývá problematikou sociální politiky a jejím významem pro člověka jako osobu. Dále je představen Zákon o pomoci v hmotné nouzi jako sociální pomoci v rámci sociální politiky. Se sociální pomocí formou pomoci v hmotné nouzi se pojí sociální práce, která je vykonávána sociálními pracovníky, ti zaručují individuální přístup ke každé osobě v rámci sociální práce, a tak je zaručen etický přístup, tudíž i řešení situace musí být eticky zdůvodněné.

Teoretickou část diplomové práce potvrzují zkušenosti z praxe, které jsou obsaženy v kazuistikách. Jednotlivé případy jsou skutečnými případy a názorně ukazují dilemata sociálních pracovníků na hmotné nouzi, která řeší před přiznáním pomoci a v rámci sociálního poradenství. Pomocí otázek a odpovědí hledají sociální pracovníci dobro pro klienta či rodinu k vyřešení jeho životní situace. Kazuistiky potvrzují, že v sociální politice státu existuje nástroj, který k člověku přistupuje jako jedinečné osobě s ohledem na lidskou důstojnost a že pomoc, která se osobě dostane je eticky zdůvodněná.

ABSTRACT

LEITKEPOVÁ, K. *Ethical justification and evaluation of the essence of the Act on material need for human life within the society*, 2020. Diploma thesis. University of South Bohemia in České Budějovice. Faculty of Theology. Section of Practice. Thesis Supervisor Mgr. Helena Machulová, Ph.D.

Key Words: person, society, positive law, natural law, social policy, poverty, material distress, social work

The aim of this diploma thesis was to ethically justify the Act on material need and to evaluate its meaning for human life within the society. To prove that aid in material need has an irreplaceable role within the society due to ethics with regard to the unique human dignity of every single individual. Based on that, it was necessary to proceed to defining the terms 'person' and 'society'. The subsequent chapter deals with the issue of social policy and its meaning for humans. Further on, the Act on aid in material need as social aid within social policy is introduced. Social work, carried out by social workers who ensure individual approach to each person within social work, means that ethical approach is ensured, thus even the solution must be ethically justified, is linked to social help in the form of aid in material need.

The theoretical part of the diploma thesis is confirmed by practical experience contained in case studies. Individual cases are true cases, and they clearly show the dilemmas of social workers in material need being dealt with before granting aid and within social counselling. Using questions and answers, they the social workers are trying to find good for their client or the family to solve their life situation. Case studies confirm that there is a tool within the state's social policy that approaches a person as an individual with regard to human dignity, and that the help offered to that person is ethically justified.